

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН, БІЗНЕСУ
ТА ТУРИЗМУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Проблема подолання економічної нерівності в умовах глобалізації»

Виконавець: Кравець Світлана Григорівна,
група МЕВ-401

_____
(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., професор, професор кафедри
міжнародних економічних відносин, бізнесу
та туризму ФМВ НАУ
Татаренко Наталія Олексіївна

_____
(підпис керівника)

Нормоконтролер: Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

_____
(підпис нормоконтролера)

Київ – 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин, бізнесу та туризму

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Леся ПОБОЧЕНКО

«__» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Кравець Світлана Григорівна

1. Тема роботи «Проблема подолання економічної нерівності в умовах глобалізації» затверджена наказом ректора від «26» березня 2024 р. № 441/ст.
2. Термін виконання роботи: з 13 травня 2024 року по 16 червня 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо подолання економічної нерівності, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України, Державної служби статистики України, Міжнародний валютний фонд, матеріали й аналітичні звіти міжнародних компаній: GINI, Oxfam International, World Investment Report, International Labour Organization, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: концептуальні засади аналізу економічної нерівності в умовах глобалізації, аналіз тенденції до поглиблення нерівності економічного розвитку в умовах глобалізації, шляхи подолання економічної нерівності країн в умовах глобалізації (на прикладі України).
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 3 таблиць та 5 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office PowerPoint, складає 15 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.03.2024	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	25.03.2024	Виконано
3.	Розкрити концептуальні засади аналізу економічної нерівності в умовах глобалізації	06.05.2024 – 12.05.2024	Виконано
4.	Проаналізувати тенденції до поглиблення нерівності економічного розвитку в умовах глобалізації	13.05.2024 – 19.05.2024	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати шляхи подолання економічної нерівності країн в умовах глобалізації (на прикладі України)	20.05.2024 – 26.05.2024	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.05.2024 – 30.05.2024	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	31.05.2024	Виконано
8.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	01.06.2024	Виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	03.06.2024	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	03.06.2024	Виконано

8. Дата видачі завдання: «25» березня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____
(підпис керівника)

Татаренко Н.О.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____
(підпис випускника)

Кравець С.Г.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Проблема подолання економічної нерівності в умовах глобалізації»: 89 с., 5 рис., 3 табл., 72 літературних джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень): ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА НЕРІВНІСТЬ, ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ, РОЗПОДІЛ БАГАТСТВА, БІДНІСТЬ, РІВЕНЬ ЖИТТЯ, ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ, ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНІ ДИСПРОПОРЦІЇ, ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК.

Об'єкт дослідження: економічна нерівність в умовах глобалізації.

Предмет дослідження: проблема подолання економічної нерівності та шляхи її вирішення в глобальному контексті і в країнах світу.

Мета кваліфікаційної роботи: визначенні природи і шляхів подолання економічної нерівності в умовах глобалізації.

Методи дослідження: наукова абстракція, аналіз та синтез, індукція і дедукція, системного, структурного та функціонального аналізу, застосування яких дозволило сформулювати підходи та виокремити полярні точки зору на природу економічної нерівності в умовах глобалізації.

Отримані результати та їх новизна: полягають у обґрунтуванні теоретичних і практичних засад стратегії подолання економічної нерівності в умовах глобалізації.

Значущість виконаної роботи та висновки: подолання економічної нерівності в умовах глобалізації є багатогранним завданням, яке потребує комплексного підходу та злагоджених дій на національному та міжнародному рівнях. Виконана робота робить важливий внесок у розуміння цієї проблеми та пропонує можливі шляхи її вирішення.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати для застосування при написанні звітів щодо дослідження проблеми подолання економічної нерівності в умовах глобалізації.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	10
1.1. Поняття економічної нерівності світового та національного економічного розвитку в умовах глобалізації.....	10
1.2. Причини і фактори поглиблення економічної нерівності в умовах глобалізації (фактори, що визначають економічну нерівність розвитку країн в умовах глобалізації; конкуренція)	19
1.3. Наслідки глобальної економічної нерівності для розвитку національної економіки і міжнародних економічних зв'язків.....	26
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЇ ДО ПОГЛИБЛЕННЯ НЕРІВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	33
2.1. Особливості сучасних трендів формування економічної нерівності в умовах глобалізації.....	33
2.2. Динаміка індикаторів глобальної економічної нерівності.....	41
2.3. Аналіз показників глобальної економічної нерівності та поглиблення соціально-економічної нерівності всередині країн світу.....	45
РОЗДІЛ 3	
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ).....	53
3.1. Використання міжнародних економічних регуляторних механізмів вирішення проблеми глобальної нерівності.....	53
3.2. Показники позиціонування України в глобальній економічній системі і перспективи економічного зростання.....	63
3.3. Інтеграційний чинник економічного вирівнювання розвитку України..	69
3.4. Соціально-економічна нерівність в Україні і стратегії її подолання ...	74
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема економічної нерівності в умовах глобалізації є актуальною та значущою для сучасного світу. Глобалізація, з одного боку, відкриває нові можливості для економічного зростання та розвитку, а з іншого - збільшує рівень економічної нерівності між різними країнами, регіонами та групами населення всередині країн.

Економічна нерівність стає однією з найбільш актуальних і значущих проблем сучасного світу. Поглиблення нерівності між багатими та бідними країнами, а також всередині країн, є серйозним викликом для сталого розвитку та соціальної стабільності в країнах і світі. Процеси глобалізації, що засновані на конкуренції в усіх сферах міжнародних економічних відносин – у міжнародній торгівлі, інвестиційній діяльності, сфері зайнятості, об'єктивно породжують і мультиплікативно підсилюють економічну нерівність, породжуючи політичну та соціальну напруженість, а також погіршення якості життя найбідніших прошарків населення, що є одним із викликів стабільності та міжнародній безпеці.

Дослідження проблеми нерівності стало актуальною темою, яка висвітлюється в низці робіт українських і зарубіжних авторів. Серед українських вчених, які розглядають нерівність у глобальному аспекті, слід окремо виділити роботи Н.О.Татаренко, А.С. Філіпенка, А.П. Румянцева; серед зарубіжних авторів, які займаються цією проблемою – Б. Міланович, М. Корзак, Д. Крюгер, Ф. Перрі, Т. Пікетті, К. Поланьї, П. Турчин, Ф. Жаммоті і С. О. Буїтрон, А. Бойлус і Ж. М. Робін та ін. Сучасним проблемам нерівності в Україні присвячені також роботи Е. Лібанова, О. Балакірева, О. Куценко, О. Чуприна, С. Оксамитна, С. Макеев, Є. Головаха, Н. Коваліско, Л. Малиш та багато інших.

Зокрема, у роботі К. Джомо зазначається, що в останні три десятиліття спостерігається зростання, нерівності, в розподілі доходів в низці країн світу (починаючи з 1980-х років) – раніше нерівність була відносно невеликою (коефіцієнт Джині становив всього 20-30 %), оскільки існувала система «стримувань

і противаг», примус до «вживання» заходів, що обмежують зростання, нерівності, від введення прогресивного оподаткування до розширення соціальних програм. Проте зараз регулюючі солідаристські політики помітно послабшали і диференціація країн та всередині кожної з них почала стрімко наростати.

Загострення проблеми економічної нерівності потребує ефективних національних стратегій її подолання, тому сьогодні уряди постали перед нагальною необхідністю пошуку економічних і позаекономічних інструментів і механізмів пом'якшення наслідків економічної диференціації країн і рівнів життя їхнього населення. Дослідження цієї проблеми у такому контексті може сприяти розробці ефективних національних політик та рекомендацій для урядів і міжнародних організацій, які ставлять за мету подолання економічної нерівності. Таке дослідження має включати аналіз соціокультурних та політичних факторів, які впливають на економічну нерівність та бути орієнтованими на розробку ефективних заходів по її подоланню в різних країнах.

Водночас сьогодні на порядку денному стоїть ще більш важливе завдання – розробки стратегії міжнародного економічного розвитку, метою реалізації якої стане удосконалення міжнародних економічних відносин на управлінських і солідаристських засадах – дослідження проблеми подолання економічної нерівності в умовах глобалізації торкається самих підвалин глобалізації і є надзвичайно актуальним та важливим для розуміння і вирішення ключових викликів, з якими стикається сучасне світове співнота. Зазначена проблема є важливою для суспільств, але і дослідження її в контексті глобалізації може принести корисні висновки та рекомендації для прийняття обґрунтованих політичних та економічних рішень.

Мета дослідження полягає визначенні природи і шляхів подолання економічної нерівності в умовах глобалізації.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

– дослідити природу економічної нерівності світового та національного економічного розвитку в умовах глобалізації;

- визначити фактори поглиблення економічної нерівності в умовах глобалізації;
- проаналізувати наслідки глобальної економічної нерівності для розвитку національної економіки і міжнародних економічних зв'язків;
- визначити особливості сучасних трендів формування економічної нерівності в умовах глобалізації;
- здійснити аналіз динаміки індикаторів глобальної економічної нерівності, показників та причин поглиблення соціально-економічної нерівності в країнах світу;
- оцінити ефективність застосування міжнародних економічних регуляторних механізмів для вирішення проблеми глобальної нерівності;
- охарактеризувати показники позиціонування України в глобальній економічній системі і перспективи економічного зростання;
- визначити роль інтеграційного чинника економічного вирівнювання розвитку України;
- сформулювати основні складові стратегії подолання економічної нерівності в Україні.

Об'єктом дослідження є економічна нерівність в умовах глобалізації.

Предметом роботи є проблема подолання економічної нерівності та шляхи її вирішення в глобальному контексті і в країнах світу.

Методи дослідження. З огляду на поставлені задачі, робота виконувалась за допомогою методів системного аналізу, сукупності загальнонаукових та спеціальних наукових методів. Для розкриття сутності проблеми були використані методи: наукової абстракції, аналізу та синтезу, індукції і дедукції, системного, структурного та функціонального аналізу, застосування яких дозволило сформулювати підходи та виокремити полярні точки зору на природу економічної нерівності в умовах глобалізації

Наукова новизна результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад стратегії подолання економічної нерівності в умовах глобалізації.

Апробація результатів роботи.

Кравець С. Г. Проблеми та перспективи подолання бідності в різних країнах світу // Дипломатія в міжнародних відносинах: сучасні виклики та перспективи: матеріали Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю, Київ, 24 лютого 2024 року. – К.: НАУ, 2024. – Науковий керівник – к.е.н., проф. Татаренко Н.О.

Кравець С. Г. Економічна нерівність і шляхи її подолання // Стратегія розвитку національної економіки в глобальному середовищі: матеріали Міжнародна науково-практична конференція, Київ, 25 квітня 2024 року. – К.: НАУ, 2024. – Науковий керівник – к.е.н., проф. Татаренко Н.О.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 3 таблиці та 5 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 72 найменування на восьми сторінках.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Поняття економічної нерівності світового та національного економічного розвитку в умовах глобалізації

На початку ХХІ ст. у сучасному глобалізованому світі відбулися значні зміни. Сучасний глобальний розвиток пов'язаний з процесом створення єдиного світового простору, якісного реформування регіональних соціально-економічних систем на основі спільних інтересів для досягнення соціальної справедливості та економічної рівності. Забезпечення сталого розвитку сучасного інтегрованого суспільства та адекватного реагування на глобальні виклики та трансформації можливе в контексті зменшення нерівності та рівного доступу до благ цивілізації.

Економічна нерівність - це важлива проблема, яка виникає, коли існують значні різниці в розподілі багатства, доходів, можливостей та доступу до ресурсів між різними групами людей в суспільстві. Ця проблема може мати серйозні наслідки для економічного розвитку, соціальної стабільності та загального благополуччя.

Нерівність є загальною проблемою майже в усіх країнах. Нерівність загалом походить від грецького терміну, що означає рівність (лат. *sumus omnes pares* – ми всі рівні), де протилежність – нерівність (*omnes pares sumus* – нерівність). Поняття нерівності, пов'язане з порівнянням двох об'єктів. І якщо рівність характеризується словом «однаковий», то нерівність, навпаки, говорить про відмінність порівнюваних об'єктів.

Нерівність в контексті міжнародних економічних відносин – це відносна нерівність економік різних країн, окремих осіб та груп у суспільстві тощо. Дослідження базується на гіпотезі, що величина нерівності є співвідношенням між

об'єктами дослідження та визначає відхилення об'єкту дослідження за певними показниками від медіанного значення цього показника (еталону).

Нерівність є багатогранною категорією, і її можна розглядати на трьох рівнях: національному, регіональному та глобальному. Економічна нерівність – це нерівний розподіл економічних ресурсів: доходів, активів, власності, багатства та капіталу між різними верствами населення країни, між країнами, регіонами світової економіки. Нерівність може існувати як між країнами, так і всередині країн.

Нерівність сприймається через призму відносності та в різниці у можливостях розвитку.

1. Нерівність між країнами - форма нерівності відображається у різниці між економічними показниками різних країн, такими як дохід на душу населення, рівень розвитку господарства, доступ до освіти та охорони здоров'я, рівень інфраструктури та інші. Наприклад, розвинені країни можуть мати значно вищий рівень доходу та розвитку, ніж країни з низьким та середнім рівнем доходу.

Класифікація країн за рівнем розвитку часто базується на таких показниках, як Валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення, рівень індустріалізації, якість життя, доступ до освіти та медичного обслуговування, технологічний розвиток тощо. Загалом, країни можна поділити на кілька категорій за рівнем їхнього економічного розвитку.

Розвинені країни (іноді також відомі як «країни-лідери» або «високорозвинені країни») характеризуються високим рівнем економічного розвитку, високим рівнем доходів на душу населення, розвинутими системами охорони здоров'я та освіти, високим рівнем технологічного розвитку і стабільними політичними та економічними умовами. До цієї категорії відносяться, наприклад, США, Канада, країни Європейського Союзу, Японія, Австралія та інші.

Країни, які перебувають в процесі розвитку (іноді також називають «другий світ» або «середньорозвинені країни») - ці країни мають менший рівень економічного розвитку, ніж розвинені країни, але вони не належать до найменш розвинених країн. Рівень доходу та якість життя в цих країнах може бути середнім.

До цієї категорії відносяться, наприклад, Бразилія, Росія, Китай, Індія, Мексика та інші країни Латинської Америки, Азії та Африки.

Найменш розвинені країни («країни третього світу») - ці країни мають найнижчий рівень економічного розвитку, найнижчий рівень доходу на душу населення, обмежений доступ до освіти та медичного обслуговування, а також високу залежність від зовнішньої допомоги. До цієї категорії належать, наприклад, країни Африки на південь від Сахари, певні країни Південної Азії та Океанії.

Ця класифікація є загальною і може варіюватися в залежності від використаних критеріїв і методів оцінки. Більш детальна класифікація також може включати проміжні категорії або враховувати інші аспекти розвитку країн, такі як економічна структура, рівень забруднення довкілля, рівень корупції та інші.

2. Нерівність всередині країн – форма нерівності відображає різницю у розподілі доходів, багатства, можливостей та інших економічних ресурсів всередині країни. Вона може бути видима у різниці між багатими та бідними, між міськими та сільськими жителями, між різними етнічними та соціальними групами. Наприклад, в одній країні може існувати значна різниця у доходах між елітою та населенням, яке живе у бідності.

Обидва типи нерівності є важливими проблемами, оскільки вони можуть мати серйозні соціальні, економічні та політичні наслідки. Боротьба з цими формами нерівності вимагає комплексного підходу та впровадження ефективних політик і програм, спрямованих на зменшення відмінностей у розподілі ресурсів та можливостей.

Нерівність зазвичай розуміють як існування людей у ситуаціях, коли вони мають нерівний доступ до ресурсів. Нерівність приймає різні форми. Низка авторів (Платон, Аристотель, К. Маркс) від давніх часів до 20-го століття оцінювали нерівність переважно з соціальної точки зору і не приділяли цьому питанню достатньо уваги.

У звіті ЮНЕСКО [1, с. 22] дано тлумачення семи проявів нерівності (економічної, соціальної, культурної, політичної, освітньої, просторової, екологічної) та їх конфігурацій у різних контекстах. Зокрема, економічна нерівність

використовується для розуміння відмінностей між рівнями доходу, рівнем життя, активами, багатством, капіталом та іншими стандартами, включаючи нерівність у зайнятості. Серед інших проявів нерівності визначається просторова (регіональна) нерівність, під якою розуміють просторові та регіональні відмінності між центральними та периферійними зонами, містами та селами, а також регіонами з різними ресурсами. Однак різниця між регіональною, національною та глобальною нерівністю не визначена (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Характеристика різних типів нерівності

Тип нерівності	Опис	Приклади країн	Ключові показники
Нерівність між країнами	Різниця в економічних показниках між різними країнами.	США, Канада, ЄС, Японія, Австралія (розвинені країни)	ВВП на душу населення, рівень індустріалізації, якість життя, доступ до освіти та медичного обслуговування, технологічний розвиток
		Бразилія, Росія, Китай, Індія, Мексика (середньорозвинені країни)	
		Країни Африки на південь від Сахари, певні країни Південної Азії та Океанії (найменш розвинені країни)	
Нерівність всередині країн	Різниця у розподілі доходів, багатства, можливостей та інших економічних ресурсів всередині країни.	Видима у різниці між багатими та бідними, міськими та сільськими жителями, різними етнічними та соціальними групами	Доходи, рівень життя, доступ до ресурсів та послуг

Примітка. Складено автором за даними World Social Science Report, 2016. Challenging Inequalities: Pathways to a Just World. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2016. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002458/245825e.pdf>

Дослідження економічної нерівності часто починається з кількісного аналізу диспропорцій у розподілі доходів і добробуту (якщо доступні дані дозволяють). Нерівний доступ до розподілу доходів і добробуту часто є відображенням інших, глибших аспектів нерівності. Тому зменшення економічної нерівності вважається одним із важливих факторів забезпечення сталого розвитку.

Одним із найпоширеніших показників вимірювання нерівності є коефіцієнт Джині, який визначає ступінь нерівності у розподілі доходів (споживання) населення та домогосподарств у межах економіки країни. Цей показник характеризує відхилення від абсолютної рівності фактичного розподілу доходів окремих осіб або домогосподарств у конкретній країні і виражається в діапазоні від 0 до 1 (або виражається у %). Чим вищий коефіцієнт Джині, тим вищою є нерівність у розподілі доходів [5, с. 306]. Коефіцієнт Джині, отриманий з кривої Лоренца, є найбільш широко використовуваним показником нерівності доходів у суспільстві. «Крива Лоренца» – це поширений графічний спосіб показати ступінь нерівності доходів у країні. Він показує кумулятивну частку доходу (вісь ординат), отриману найбільш бідними x % населення для всіх можливих значень x (рис. 1.1.):

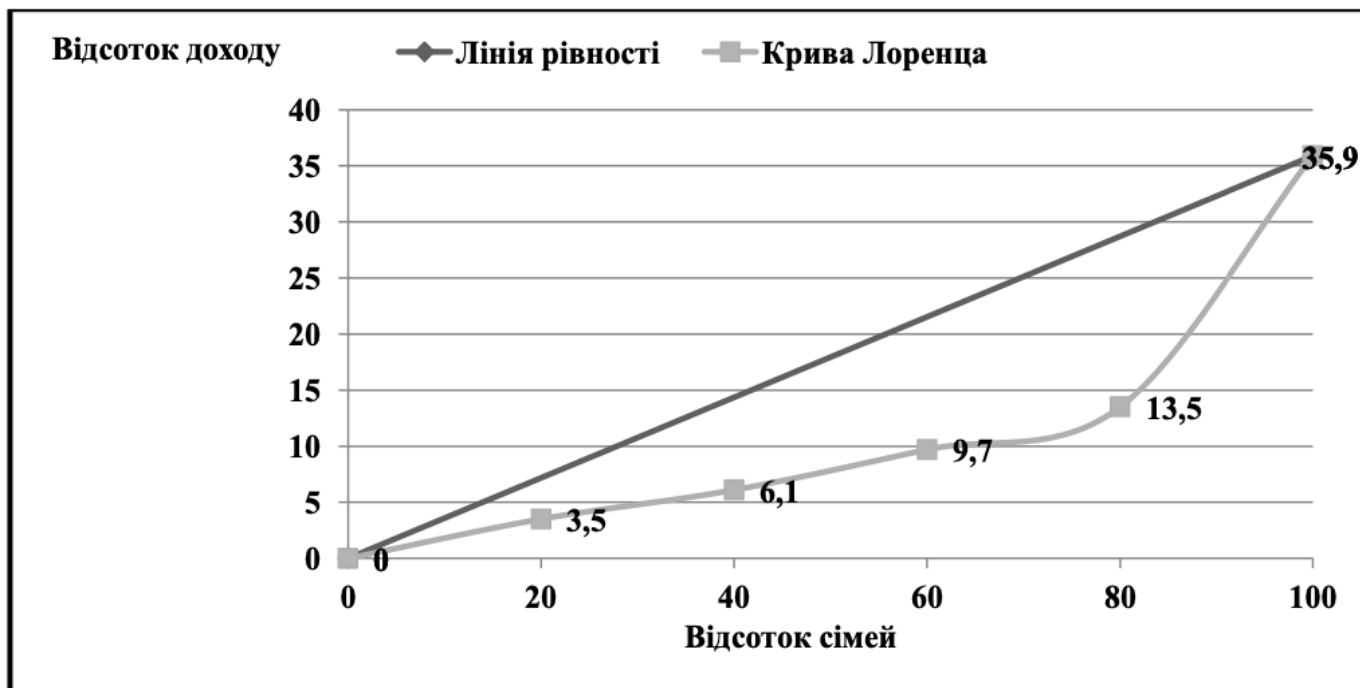

Рис. 1.1. Крива Лоренца.

Примітка. Побудовано автором за даними Index of Economic Freedom. 2022. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>.

Економічна нерівність може виникати з різних причин, таких як рівень освіти, доступ до ринків праці, спадковість багатства, політичні та економічні умови, податкова політика, соціальні програми та інші фактори. Вона може мати різноманітні соціальні, економічні та політичні наслідки, включаючи збільшення напруженості в суспільстві, погіршення соціальної мобільності, обмеження економічного зростання та зниження довіри до уряду та інших інституцій.

Що стосується регіонального розподілу, то країни регіону MENA (Близький Схід і Північна Африка) характеризуються найвищим індексом нерівності, а Європа – навпаки. Рівні нерівності значно відрізняються між найбільш однорідними (Європа) і найбільш неоднорідними (Близький Схід і Північна Африка) регіонами. У Європі доходи 10 % найбагатших людей становлять 36 % доходів населення, а в країнах MENA – 58 %. У Східній Азії на 10 % населення припадає 43 % усіх доходів, а в Латинській Америці – 55 % (рис. 1.2.):

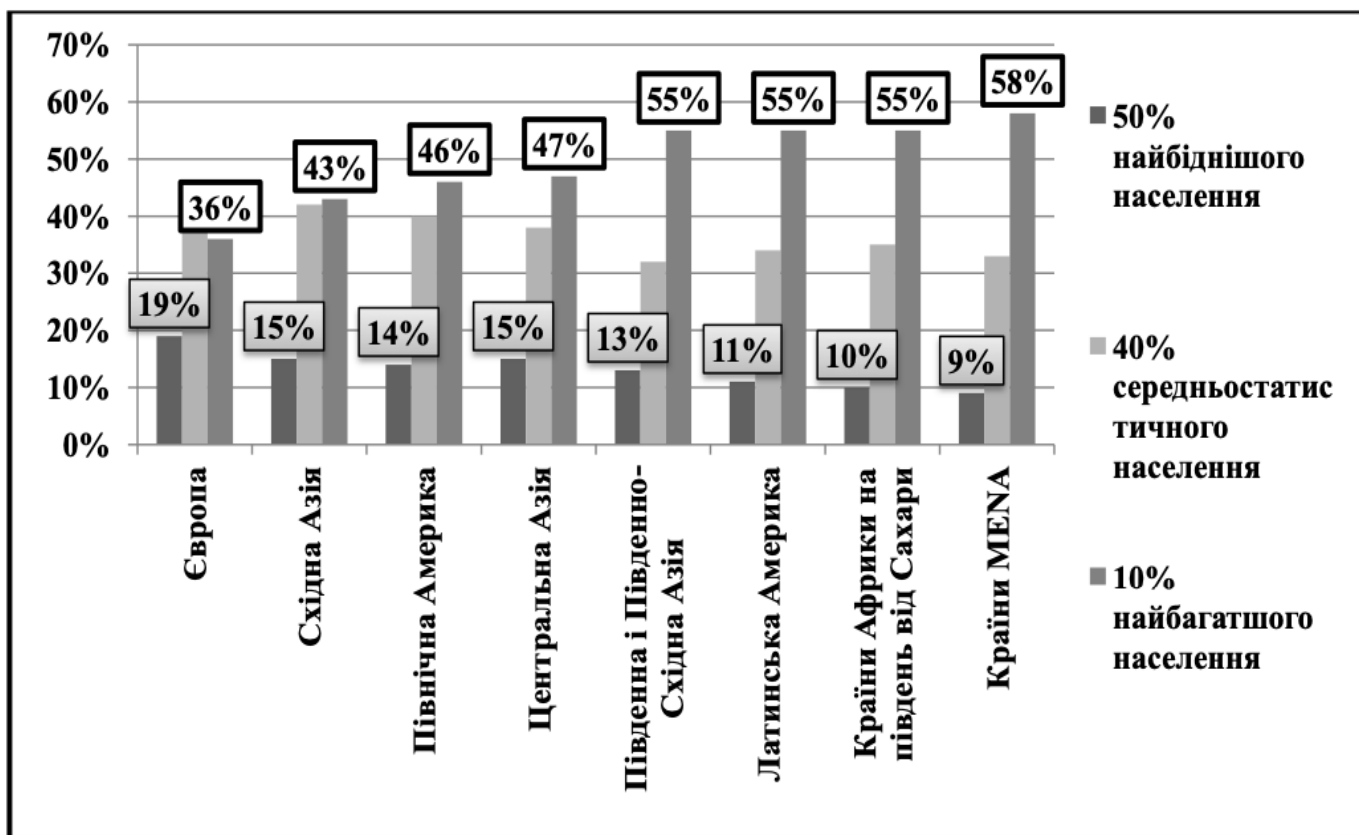

Рис. 1.2. Регіональна структура дорослого населення світу за розподілом доходу в 2022 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики.

Слід зазначити, що картина глобальної нерівності показує, що середній рівень національного доходу погано відображає нерівномірність розподілу доходів і активів: серед країн з високим рівнем доходу деякі країни мають дуже високу нерівність (Сполучені Штати), тоді як інші (Швеція) мають подібні доходи.

Хоча нерівність зростає в більшості країн за останні два десятиліття, глобальна нерівність між країнами зменшилася. У результаті розрив між середнім доходом 10% найбагатших верств населення та середнім доходом 50% найбідніших верств населення зменшився: розрив приблизно в 50 разів скоротився до різниці менш ніж у 40 разів (рис. 1.3.):

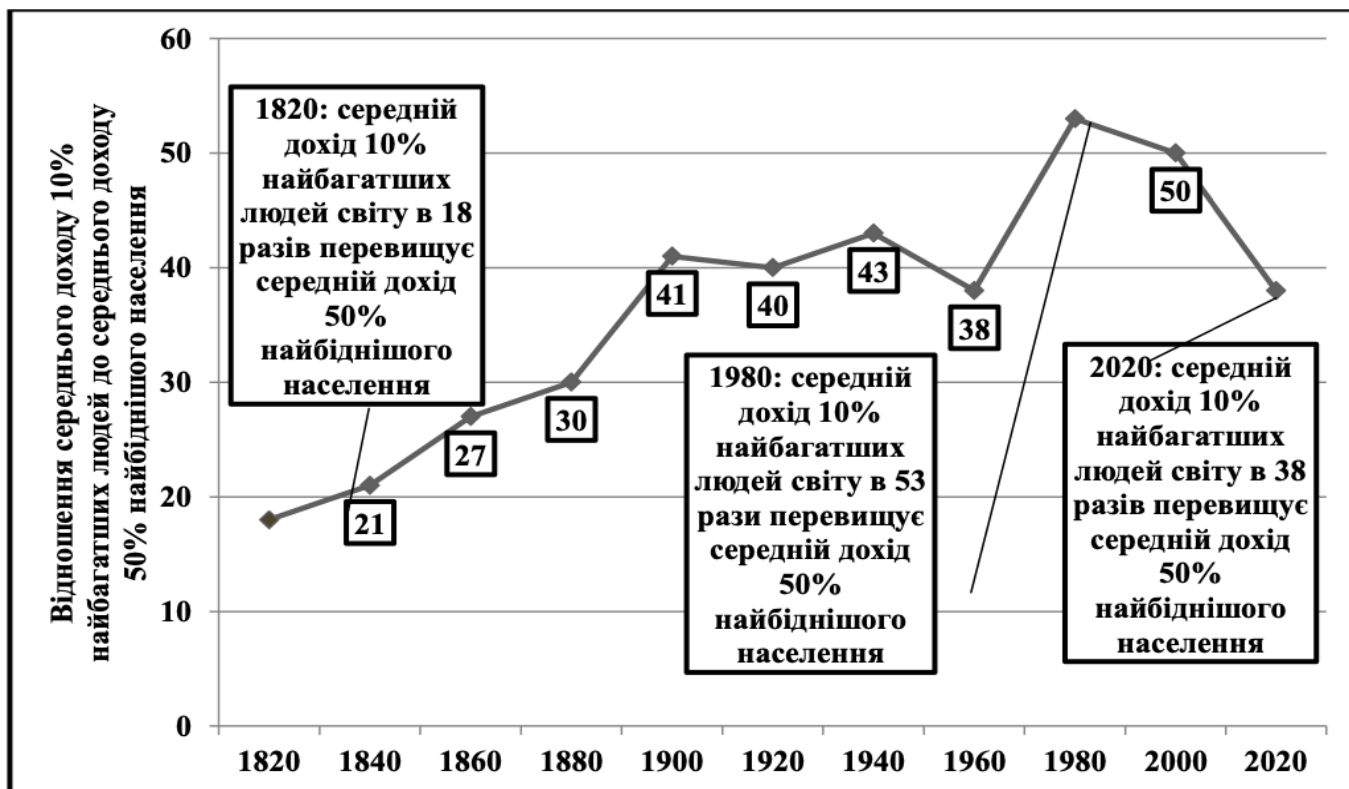

Рис. 1.3. Глобальна нерівність у рівнях доходу: співвідношення T10/B50 у період 1820-2020 рр.

Примітка. Побудовано автором за даними World Inequality Report 2022. URL: <https://wir2022.wid.world/>.

Глобальна нерівність, виміряна на основі співвідношення T10/B50 (співвідношення між середнім доходом 10% найбагатших людей і середнім доходом 50% найбіднішого населення) зростає більш, ніж удвічі в період між 1820 і

1910 роки (з менш ніж 20 до близько 40) і стабілізувалося на рівні 40 у період між 1910 і 2020 роками [21].

Ознакою нерівності між країнами є також рівень погодинної заробітної плати, який тісно пов'язаний з технологічною нерівністю розвитку та продуктивністю праці.

Соціально-економічна нерівність також пов'язана з нерівним розподілом капіталу, який може бути зосереджений як в руках окремих осіб, так і держави. Багатство, або накопичений капітал, є потужним визначальним фактором рівня розвитку у світі дедалі більшої нерівності. Після 1980 року майже в усіх розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, відбувся широкомасштабний перехід власності від державного сектора до приватного. Національне багатство багатьох країн істотно зросло, але суспільне багатство в розвинутих країнах зараз показує від'ємне або близьке до нуля [2]. Така ситуація обмежує можливості держав боротися з нерівністю і, звичайно, суттєво впливає на майнову нерівність, пов'язану з накопиченням індивідуальних капіталів в індивідів.

Збільшення нерівності доходів і перехід суспільної власності в приватні руки протягом останніх чотирьох десятиліть призвели до збільшення нерівності власності, яка є результатом конкуренції між приватними капіталами.

З метою подолання економічної нерівності в усьому світі, уряди, міжнародні організації та громадські організації розробляють та впроваджують політики, спрямовані на зменшення цієї нерівності, такі як реформи податкової системи, соціальні програми, інвестиції у освіту та здоров'я, підтримка малих підприємств та інші заходи.

Висока економічна нерівність невідворотно породжує соціальну нерівність: перешкоджає соціальній мобільності, тобто здатності людей підніматися по соціальній драбині. Доступ до освіти, охорони здоров'я, зайнятості та інших ресурсів нерівно розподіляється, можливостями змінювати свій статус і положення в суспільстві.

Висока економічна нерівність може стати перешкодою для економічного зростання. Коли велика частина населення має обмежений доступ до ресурсів, це

може призвести до меншої кількості людей, які вкладають у власні навчання, підприємництво та інші форми економічної активності, що обмежує загальний потенціал економіки.

Великі різниці в доходах та можливостях можуть призвести до соціальної напруги і конфліктів. Наприклад, коли люди відчувають, що система нерівних можливостей несправедлива, це може призвести до політичного і економічного невдоволення, соціальної нестабільності та навіть масових протестів або заворушень.

Економічна нерівність може впливати на здоров'я та добробут людей. Люди з нижчими доходами можуть мати обмежений доступ до якісних медичних послуг, житла, харчування та інших основних потреб. Це може призвести до збільшення ризику хронічних захворювань, бідності та інших соціальних проблем.

Економічна нерівність може обмежити доступ до освіти та можливостей для інновацій. Коли доступ до освіти обмежений, це може призвести до меншого попиту на висококваліфіковану робочу силу, а також обмежувати можливості для інновацій та технологічного прогресу.

Отже, економічна нерівність може мати широкі соціально-економічні наслідки і потребує комплексного підходу для вирішення цих проблем. Економічна нерівність у світовому та національному економічному розвитку в умовах глобалізації є складною та багатогранною проблемою, яка впливає на рівень життя, соціальну стабільність та економічну динаміку на різних рівнях суспільства.

Глобалізація сприяє зростанню міжнародної торгівлі та інвестицій, проте вона може також збільшувати негативно впливати на рівень економічного розвитку країн, стримуючи, або пожвавлюючи його, спричиняючи мультиплікативні наслідки нерівності між країнами. Розвинені країни конкурентоспроможніші і мають більший доступ до міжнародних ринків та інвестицій, що мультиплікативно прискорює розвиток, сприяє їхньому економічному зростанню, в той час як менш розвинені країни програють конкурентну боротьбу і, також мультиплікативно, нарощувати відставання можуть залишатися на задньому плані.

Технологічний прогрес також може справляти мати нерівномірний вплив на різні країни, збільшуючи розрив у стадіях і рівні економічного розвитку рівень, тим самим породжувати ще більшу нерівність у доступі до новітніх технологій та інновацій. Країни, які здатні швидко адаптуватися до технологічних змін, можуть мати переваги перед тими, де ця адаптація відбувається повільно.

Економічна нерівність вимірюється у кількох площинах:

- на глобальному рівні – нерівність у розвитку країн, різне їхнє позиціонування в глобальних рейтингах за макроекономічними показниками і можливостями розвитку та поділ світу на глобальний південь і глобальну північ;
- всередині країн – нерівність і розрив у доходах населення нерівність у доступі до соціальних благ і нерівність у споживанні.

Глобалізація і її закони, перш за все, конкуренції, відіграють визначальну роль в поглибленні економічної нерівності.

Отже, економічна нерівність загалом означає нерівний доступ до багатства чи доходу між різними верствами населення, в межах суспільства чи між країнами. Така нерівність характеризується афоризмом: «багаті стають ще багатшими, бідні – біднішими» [9], але це зазвичай стосується різниці в доходах чи активах між бідними та найбагатшими верствами населення. Проте, вона застосовна і до поняття нерівності між країнами.

1.2. Причини і фактори поглиблення економічної нерівності в умовах глобалізації (фактори, що визначають економічну нерівність розвитку країн в умовах глобалізації; конкуренція)

Нерівномірність економічного розвитку, з одного боку, є наслідком існуючих дисбалансів в світовій економічній системі, а, з іншого, породжує і поглиблює ці дисбаланси.

Сучасний соціально-економічний розвиток характеризується нерівномірністю світового господарства: по суті, мова йде про глобальну нерівномірність техніко-технологічного розвитку з чітким поділом технологічних полюсів: з одного боку,

група технологічних лідерів, багаті країни світу, що розвиваються на постіндустріальних принципах, освоюють передові досягнення четвертої промислової революції, з іншого боку – країни, які тривалий час не можуть подолати технологічну, економічну та соціальну відсталість і є найбільш бідною частиною світу.

Невелика кількість країн (переважно азіатських), які, хоча й досягли значного прогресу в технічному та технологічному розвитку, ще не досягли технологічної однорідності своїх економічних систем, а в деяких випадках підпорядковуються технічному прогресу, який має анклавний, моногалузевий характер. Китай за останнє десятиліття змінив інноваційну модель розвитку і стрімко наздоганяє США та країни ЄС.

Причина крається, перш за все в тому, що глобальний світ підпорядкований «ритмам» технологічних змін, які порушують його рівновагу, як і в попередні епохи.

Глобалізація значно розширила можливості національних суб'єктів господарювання щодо обміну результатами своєї господарської діяльності на міжнародних ринках. Однак ці можливості в основному визначаються існуючим технологічним потенціалом забезпечення виробничого процесу, який суттєво відрізняється в різних регіонах світу і має глобальний характер. Зрозуміло, що подібні реалії глобальної техніко-технологічної нерівності є формою прояву глобальних дисбалансів. Останні вже давно асоціюються не тільки з проблемами дефіциту поточного рахунку платіжних балансів країн, а й з світовою економікою. У ширшому розумінні до глобальних дисбалансів відносяться також різноманітні глобальні взаємозв'язки між елементами світової економіки, які мають певні негативні аспекти, тобто призводять до негативних наслідків для економіки в цілому, планетарного масштабу для деяких регіонів світу [6].

Поглиблення диспропорцій у світовій економіці у другому десятилітті XXI ст. зумовлені низкою глибинних відтворювальних і глобальних економічних процесів, пов'язаних зі змінами в динаміці і структурі реального капіталу, а також нерівномірним розподілом факторів виробництва в окремих країнах і регіонах. Серед таких процесів дослідник виокремлює, по-перше, значне розширення сфери

ринкових відносин у глобалізованій економіці як основу формування дисбалансів, по-друге, посилення нерівномірності економічного розвитку за рахунок посилення позицій подібних за характером великих економік і країн, що розвиваються (насамперед Китаю та Індії), по-третє, зростання внутрішнього дисбалансу між основними параметрами економічних систем різних країн, зокрема, пропорційність між виробництвом і споживанням товарів і послуг (приватні, корпоративні, державні). Причини поглиблення глобального дисбалансу також пов'язують, по-перше, з диспропорцією в мережевій структурі економіки через збільшення частки сфери обігу та послуг у розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. Створення ВВП, по-друге, зміна характеру циклічного розвитку внаслідок скорочення зв'язків між економічними циклами в країнах, що розвиваються, і розвинутих країнах, нарешті, послаблення ролі національних держав у регулюванні ринкових відносин [6].

Як зазначалося, однією з форм прояву світового дисбалансу є техніко-технологічний дисбаланс або техніко-технологічна нерівномірність розвитку світового господарства. Така нерівність проявляється на різних рівнях технологічних систем, які є стрижнем економічного розвитку конкретних країн, концентрації нових технологій в окремих країнах і на окремих підприємствах, співіснуванні якісно різних технологій в суб'єктах господарювання різних країн, а також на різних рівнях. з його допомогою виробляється однорідний продукт, що призводить до різнопродуктивної діяльності суб'єктів і т.д. Як наслідок, техніко-технологічні відмінності у здійсненні господарської діяльності призводять до істотних відмінностей її соціально-економічних результатів, зумовлюють принципові відмінності в рівні життя населення тощо. З цієї точки зору розуміння факторів, які викликають таку глобальну нерівність, є важливим для теорії та практики. До вирішення цієї проблеми, на нашу думку, слід застосовувати системний підхід з урахуванням методологічної бази. Системний підхід підтверджує розуміння сутності та природи системи, джерел її розвитку, на нашу думку, необхідно говорити про дві взаємопов'язані групи таких факторів, а саме: екзогенні та ендогенні [6].

До екзогенних факторів слід віднести цілу сукупність явищ і процесів поза межами техніко-технологічної системи, здатних реально або потенційно впливати на саму систему або її структурні елементи. Такий вплив може стимулювати або гальмувати техніко-технологічні зміни еволюційного або революційного характеру. На основі цього на практиці створюється техніко-технологічна одноманітність. Ці екзогенні чинники мають суттєві відмінності в окремих країнах і переважно історично сформовані та під впливом процесів глобалізації, національної економічної політики, національного менталітету тощо.

Однією з причин поглиблення нерівності між країнами світу є те, що сучасна економіка радикально змінила основні рушії свого розвитку та стрімко рухається до моделі, заснованої на знаннях. Інновації є рушійною силою розвитку, а їх джерелом є знання, знання, наука. Як відомо, знання є суспільним благом, і його природа нескінченна та самовідтворювана. Постачання інформації та знань не зменшується в міру їх використання; експорт технологій і патентів приносить країні дохід, не зменшуючи при цьому її внутрішній потенціал і обсяг інформації, якою вона володіє. Кожен акт передачі інформації від людини до людини сприяє розширенню свідомості всіх учасників такого обміну і в кінцевому підсумку створює нове знання і нову систему цінностей, в якій матеріальні фактори витісняються з первинних позицій. Розширення інформаційної економіки зменшує потребу в природних ресурсах і дешевій робочій силі, природно підвищуючи рівень життя всіх членів суспільства. Його розвиток не потребує відволікання коштів на накопичення (в останні роки норма заощаджень у США також була від'ємною) і тим самим стимулює максимальне споживання громадян. Таким чином формується, чітко підтримується механізм розвитку, який базується на творчому розвитку особистості, не стикаючись на цьому шляху з серйозними внутрішніми матеріальними перешкодами.

Тому основною складовою людського ресурсу в такій економіці є творчий працівник, здатний генерувати нові ідеї, створювати нові моделі техніки та впроваджувати нові технології. У таких умовах не лише зростає частка інтелектуальної праці у створенні доданої вартості, а й набувають значення чинники

зростання креативності. Як відомо, останній може бути повноцінно реалізований лише у сприятливому середовищі, тобто там, де створені сприятливі умови для максимального розвитку талантів і творчого потенціалу [7].

Сьогодні ми спостерігаємо глобальну тенденцію переміщення представників креативного людського капіталу в країни з високими показниками добробуту і, виходячи з цього, можуть забезпечити високу прибутковість цього базового ресурсу. Як відомо, прибутковість нових знань залежить від існуючого запасу знань у даній економіці та стимулів інвестувати в цей запас. Цілком зрозуміло, що висока рентабельність людського капіталу в тій чи іншій країні спонукає до бажання реалізувати його потенціал там, де є можливість більшої прибутковості.

Водночас концентрація наукових та інженерних кадрів у місцях з відповідною інфраструктурою та творчим середовищем є додатковим фактором посилення впливу поширення інноваційних робіт. Створенню центрів концентрації науки, технологій і людського капіталу також сприяє політика провідних країн світу, які стимулюють мобільність дослідників і талановитих студентів як спосіб підвищення потенціалу дослідників і підтримки інноваційного середовища. Наприклад, США сьогодні приймають 49,1 % усіх іноземних докторантів, які навчаються за програмами в галузі природничих та технічних наук, Велика Британія – 9,2 %, Франція – 7,4 % [8, с. 78]. Серед країн, які приймають іноземних докторів наук і дослідників для участі в науково-освітніх проектах, лідирують США, Велика Британія, Франція та Німеччина. Створюючи привабливі можливості для проведення досліджень, видання публікацій, роботи в лабораторіях з унікальним обладнанням, країни таким чином підвищують якісні характеристики людського капіталу певної спільноти на своїй території та сприяють інноваціям [8, с. 82]. Тому з кожним роком посилюється тенденція міграції в пошуках вищої заробітної плати, що призводить до невідповідності між центрами витрат на освіту та центрами формування доходів. «Гонка мізків» змінює простір креативної сфери, напрямки конкурентних сил та інвестиційну привабливість країн, де таланти зосереджені у важливих секторах економіки. Все це посилює глобальні дисбаланси.

В глобальному контексті стоїть завдання солідарного перерозподілу ресурсів, тоді як на рівні країни – це завдання урядів.

Країни Перської затоки, такі як Катар, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) та Саудівська Аравія, являють собою унікальний приклад сучасних держав, які володіють величезними природними ресурсами. Ці країни зуміли перетворити свої нафтогазові багатства на високий рівень життя для своїх громадян, вражаючу інфраструктуру та значні інвестиції в людський капітал. Втім, разом із цим виникає і низка дисбалансів, особливо у сфері доходів та соціальної нерівності.

Доходи від експорту нафти та газу дозволили країнам Перської затоки досягти надзвичайно високого рівня життя. Вони інвестували значні кошти у розвиток сучасної інфраструктури, включаючи будівництво хмарочосів, розкішних готелів та торгових центрів. Соціальні виплати, субсидії на житло, медичне обслуговування та освіту забезпечують високий стандарт життя для місцевих громадян. Всі ці фактори сприяють тому, що ці країни стали осередками розкоші та багатства.

Завдяки значним фінансовим ресурсам, країни Перської затоки змогли інвестувати у розвиток людського капіталу. Вони створюють високоякісні освітні програми, залучають іноземних фахівців для навчання місцевого населення, і активно розвивають інноваційні та наукові проекти. Наприклад, у Катарі знаходиться один із найпрестижніших університетів у регіоні – Катарський університет, а також численні дослідницькі центри, що сприяють розвитку науки та технологій.

Багатство у країнах Перської затоки зосереджено у вузькому колі правлячих родин та їх близьких. Ця еліта контролює значну частину національних доходів, отриманих від експорту нафти та газу. Високі доходи забезпечують їм привілейований доступ до ресурсів і можливостей, які недоступні для більшості населення.

Історичні, соціальні та економічні фактори пояснюють виникнення дисбалансів у доходах. Традиційні соціальні структури та системи правління сприяють концентрації багатства у вузькому колі. Економічна політика, орієнтована на максимізацію доходів від природних ресурсів, також відіграє роль у створенні

нерівності. Залежність від іноземної робочої сили з одного боку сприяє економічному зростанню, але з іншого – збільшує соціальні дисбаланси.

Країни Перської затоки досягли значного прогресу завдяки своїм природним ресурсам, що дозволило їм забезпечити високий рівень життя для громадян та інвестувати у розвиток людського капіталу. Однак, водночас ці країни стикаються з серйозними дисбалансами у доходах та соціальною нерівністю. Розуміння цих дисбалансів є важливим кроком для розробки політик, які сприятимуть більш рівномірному розподілу багатства та соціальній стабільності в майбутньому.

Таким чином, дисбаланси в наділеності ресурсами (природні переваги) і стадія технологічного та екстенсивного розвитку економіки впливають на доходи суспільства, визначаючи його можливості розвитку економічного потенціалу: відсталість країни посилює дисбаланси, низькі доходи знижують можливості розвитку цього потенціалу; високі доходи, як наслідок високої конкурентоспроможності, створюють такі можливості.

Усе це впливає з природи процесів глобалізації – вона базується на принципі відкритості країн і вільній конкуренції, що означає від початку нерівність можливостей (нерівністю в наділеності ресурсами та нерівністю попереднього економічного розвитку – абсолютних і набутих переваг, тощо) і наслідком цієї нерівності стає програш, або перемога в конкурентній боротьбі, що в подальшому посилюватиме розрив між конкурентоспроможними і неконкурентоспроможними країнами. Це саме стосується і окремих країн, чії економіки функціонують за ринковими принципами – їхня відкритість за відсутності потенціалу конкурентоспроможності прирікає їх на відсталість, а відсталість породжує низький рівень життя. Водночас, всередині країн точиться конкурентна боротьба і чим відсталіша країна, тим глибший розрив в доходах і ширша прірва між stratami населення.

1.3. Наслідки глобальної економічної нерівності для розвитку національної економіки і міжнародних економічних зв'язків

На сучасному етапі розвитку проблема соціально-економічної нерівності є однією з найважливіших, оскільки її поглиблення пов'язане з формуванням основ економічної і соціальної нестабільності. З одного боку, соціально-економічна нерівність у сучасних умовах розвитку є джерелом соціальної напруги та нестабільності в державі, а з іншого – стимулом для підвищення економічної активності населення. Проблема нерівності населення вважається іманентною рисою розвитку світової економіки, оскільки диспропорційність, нерівність, циклічність, асиметрія та інші процеси глобалізації поглиблюють розрив у рівні соціально-економічного розвитку країн.

Зростаюча соціально-економічна нерівність, включаючи поглиблення диференціації доходів і нерівний доступ до можливостей, привертає увагу громадськості та наукових кіл. Звіти Світового банку (СБ), Oxfam і Всесвітнього форуму ставлять нерівність у центр публічних дебатів про людський розвиток, нерівність можливостей і інклюзивне економічне зростання. Між економічним розвитком і нерівністю існує причинно-наслідковий і взаємозалежний двосторонній зв'язок, оскільки нерівність є результатом комплексу макроекономічних, інституційних та інших умов, які впливають на соціально-економічний розвиток країни, а не рівномірно. Економічний розвиток створює умови для нерівних можливостей.

На думку О. Чуприни та О. Назарової, соціальна нерівність проявляється через нерівний розподіл багатства, обов'язків, прав і можливостей між соціальними групами чи індивідами [10]. Таким чином, соціально-економічна нерівність пов'язана з: нерівним або обмеженим доступом до ресурсів для матеріальних і духовних потреб, соціальних послуг; нерівний розподіл доходів, власності, багатства; Нерівні життєві можливості та можливості задоволення потреб.

Основною складовою соціально-економічної нерівності є різниця в доходах, оскільки грошові доходи залежать від рівня життя, трудової та ділової активності

людей, рівня здоров'я, соціального самопочуття населення, соціальної напруги тощо.

Нещодавнє зростання нерівності пов'язане з концентрацією багатства та влади в руках невеликої групи олігархів, що загрожує демократичному розвитку. Сьогодні, за даними міжнародної організації Oxfam, 42 найбагатші людини світу володіють статками половини людства (3,7 млрд бідних) [11, с. 10]. Ще К. Маркс і Ф. Енгельс передбачали, що «структура класів зміниться внаслідок подальшого збагачення небагатьох багатіїв і зубожіння основної маси населення – трудящих», що призведе до напруги. відносин і може перерости у відкриту боротьбу за перерозподіл багатства. Так, сьогодні генеральному директору одного з п'яти найбільших модних брендів потрібно лише 4 дні, щоб заробити стільки грошей, скільки швачка з Бангладешу заробляє за все життя. У США керівники вищої ланки заробляють трохи більше, ніж за один робочий день, стільки ж, скільки заробляє середній працівник за рік роботи [11, с. 11]. Отже, нерівність є результатом різниці в доходах суспільства, формування різних класів і обмеженого доступу до ресурсів.

Згідно з прийнятою міжнародною практикою оцінки нерівності, якщо співвідношення доходів найбільш і найменш забезпечених груп населення перевищує співвідношення 10:1, то країна знаходиться в зоні соціально-економічної нестабільності. Тому більшість країн практикують принцип соціальної справедливості в роулзівській або егалітарній версії, щоб уникнути надмірної нерівності. Крім того, деякі країни, переважно європейські, ґрунтуються на пом'якшенні наслідків нерівності доходів, тоді як інші, наприклад Сполучені Штати, ґрунтуються на пом'якшенні наслідків нерівності можливостей.

Але нерівність у доходах впливає на освіту, доступ до медичної допомоги, просування по соціальних сходах тощо. може супроводжуватися нерівністю можливостей. У результаті нерівності можливостей може мати значний вплив на нерівність доходів, а наслідки соціально-економічної нерівності можуть бути неминучими для розвитку та можуть гальмувати подальше економічне зростання країни. Дослідження показують, що нерівність у сучасному суспільстві має

економічні, соціальні, політичні та інші наслідки. Розглянемо деякі аспекти цієї проблеми.

По-перше, нерівність має економічні наслідки. Нещодавно нерівність у доходах досліджували з точки зору впливу диференціації доходів на економічне зростання.

Економічний розвиток спочатку призводить до зростання нерівності в менш розвинених країнах, а потім ця тенденція зменшується. Однак економічне життя дало достатньо прикладів розвитку, які показали, що економічне зростання супроводжувалося як посиленням, так і послабленням нерівності, а високі темпи економічного зростання досягалися за низької диференціації доходів (М. Бердсон, Р. Барро) [13].

Також у середині ХХ століття Н. Калдор представив графічну інтерпретацію залежності впливу диференціації доходів на економічне зростання. Він розглядав цю проблему з точки зору відмінностей у накопиченні (схильність до заощаджень вища у багатих верств населення, ніж у бідних). Як зазначає Н. Калдор, якщо нерівність мінімальна, відносно низький рівень інвестицій призводить до зниження прибутковості, рівня споживання, зайнятості та сукупного доходу. У результаті процес розвитку та попит на інвестиції призводять до збільшення концентрації капіталу.

Протягом останніх 60 років намагалися встановити залежність диференціації (нерівності) доходів від економічного потенціалу. Згідно з результатами різних досліджень, цей ефект має два аспекти: позитивний і негативний. Згідно з дослідженнями М. Бердсона, Р. Барро, А. Шевякова, А. Кірута [13], існує високий рівень кореляції між зменшенням надмірної нерівності та збільшенням темпів економічного зростання. М. Бердсон [13], класичним прикладом такої залежності є економічне зростання Сполучених Штатів до 2008 р. Цей період збігся зі збільшенням нерівності доходів. Під час економічного спаду між 2007 і 2008 рр. нерівність зменшилася. Після 2009 р., коли економіка почала зростати, рівень нерівності доходів також зріс.

Ф. Ларрен і Р. Вергара на основі аналізу показників нерівності в 45 країнах встановили, що 10 % збільшення нерівності в розподілі доходу (доходу найвищого квінтиля порівняно з доходом нижчого квінтиля) відповідає зменшенню виробництва на душу населення на 0,9 проц. Вони дійшли висновку, що «нерівність гальмує процес економічного зростання».

Негативний вплив нерівності на економічне зростання розглядається у працях Дж. Кейнса як функція формування сукупного попиту – значна диференціація доходів негативно впливає на загальні споживчі витрати, що призводить до зменшення сукупного попиту та уповільнення економічного зростання.

Низка дослідників відзначає вплив нерівності на циклічність і нестабільність економічного розвитку. Відповідно до одного з аргументів, фіскальна політика в країнах з високою диференціацією доходів є проциклічною та негативно впливає на темпи економічного зростання (J. Wu та ін.).

У Звіті про торгівлю та розвиток за 2017 рік зазначається, що незважаючи на трильйони доларів, інвестованих центральними банками у фінансовий сектор, обіцяне масштабне відновлення економіки в більшості країн ще не почалося. перемогти фінансове коло [29]. Іншими словами, відкриття фінансового сектору призводить до швидкого збільшення міжнародних активів великих фінансових гравців, відповідно до зростання нерівності та створення додаткових фінансових ресурсів, незалежних від національних органів прийняття рішень, тим самим посилюючи фінансову вразливість і системні ризики.

Таким чином, емпіричні та аналітичні дослідження не завжди є переконливими, а іноді навіть спираються на суперечливі гіпотези, але в більшості досліджень автори відзначають зворотний зв'язок між нерівністю та економічним зростанням. Факторами такої залежності є кредитні ринки, політичний процес, соціально-економічна напруженість, різниця в нормах заощаджень (Н. Калдор, Р. Барро); інвестиції, міграція (А. Шевяков, А. Кірута); різний розвиток кредитних ринків, наявність освітніх програм (Н. Ващелюк); споживання (Дж. Кейнс, К. Мерфі); циклічність фінансової політики (Дж. Ву та ін.), нерівномірний розподіл ресурсів, збільшення трансакційних витрат, соціально-політична нестабільність

(А. Алезіна та Д. Родрік; Р. Барро); поглиблення інтеграції та спеціалізації країн на технологічній основі, (В. Іноземцев); зміни умов торгівлі, грошові перекази мігрантів, переміщення капіталів за межі країни (Т. Пікетті, Б. Міланович) тощо.

По-друге, політичні наслідки нерівності. Високий рівень нерівності є причиною політичної нестабільності, особливо в країнах, що розвиваються, та в економічних системах, де радикальні реформи створюють стабільний електорат. Якщо ринкові реформи супроводжуються посиленням розшарування населення, то цей електорат стає опорою ідей правлячої еліти, що часто підриває ринкові перетворення.

Посилення нерівності впливає на поведінку виборців. Так, у роботах Ф. Буве та С. Кінга, 2016 р. на прикладі 32 країн ОЕСР з 1975 по 2013 рр. зростання нерівності в період економічної стабільності супроводжувалося тенденцією [15]. Частка виборців, які голосували за ліві партії, зменшилася, а в періоди зменшення нерівності виборці віддавали перевагу лівим партіям.

Політична система зміцнює позиції багатих, створюючи умови, коли багаті продовжують збагачуватися за рахунок решти населення, іншими словами, політики формують ринок, щоб отримати вигоду для себе.

Подібну ситуацію описав Дж. Стігліц «Ціна нерівності. Як поділ суспільства загрожує нашому майбутньому».

По-третє, соціальні наслідки нерівності. Нерівність за майновими та матеріальними ознаками впливає на нерівність у рівні життя та здоров'я, спричиняє дискримінацію в освіті та медичному обслуговуванні тощо. Як відомо, стан здоров'я багато в чому залежить від доступу до якісного харчування, тобто, насамперед, від рівня доходів. У міжнародному контексті А. Дітон зазначає, що перерозподіл доходів із багатих країн до бідних може покращити середній рівень здоров'я населення світу, навіть якщо середній дохід залишається незмінним [17].

Нерівність посилює соціальну напругу, якщо рівень нерівності значний, надмірний (зрозуміло, що межа між нормальним і надмірним рівнями нерівності в різних країнах оцінюється по-різному), то такий соціальний фактор, як соціальна мобільність, сприяє пом'якшенню нерівності в доходах. Існує межа, яка називається

«межа насичення», за яку суспільство не може перейти без катастрофи. Коли суспільство наближається до цього моменту, розпочинаються реформи, спрямовані на перерозподіл національного доходу через податки, зміни в економічному та політичному середовищі чи інші спроби приборкати шкідливу тенденцію. Одним із головних соціальних наслідків нерівності є консолідація соціальних верств (класів).

Таким чином, нерівність є не лише ознакою сучасного суспільства, а й важливим джерелом його розвитку. Емпіричні та аналітичні дослідження показують зв'язок між нерівністю та економічним зростанням і нестабільним розвитком. У сучасному суспільстві переважають три групи наслідків соціально-економічної нерівності: економічні, соціальні та політичні. Нерівність є результатом екзогенних і ендогенних причин і факторів. Існує складна двостороння взаємодія між нерівністю та економічним розвитком, і нерівність впливає на складне соціально-політичне функціонування суспільства в цілому. Надмірна нерівність вважається несправедливою, підриває стабільність суспільного розвитку, вирівнювання доходів, не створює умов для ефективності та економічного зростання.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було досліджено концептуальні засади аналізу економічної нерівності в умовах глобалізації. Огляд основних аспектів економічної нерівності та її впливу на світовий та національний економічний розвиток в умовах глобалізації дозволив сформулювати кілька ключових висновків.

По-перше, поняття економічної нерівності в умовах глобалізації є багатогранним і охоплює різні виміри, такі як розподіл доходів, багатства, доступу до освіти та медичних послуг. Економічна нерівність відображає диспропорції в рівні життя між різними країнами та всередині них, що часто стає наслідком нерівномірного розподілу ресурсів та можливостей.

По-друге, причини та фактори поглиблення економічної нерівності в умовах глобалізації включають технологічний прогрес, лібералізацію торгівлі, міжнародну міграцію та фінансову інтеграцію. Технологічний прогрес та автоматизація

сприяють зростанню продуктивності, але водночас призводять до зниження попиту на низькокваліфіковану працю, що збільшує розрив у доходах. Лібералізація торгівлі, хоча й стимулює економічне зростання, може посилювати нерівність через нерівномірний розподіл вигод від торгівлі. Міграція і фінансова інтеграція також мають неоднозначні наслідки для економічної нерівності, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

По-третє, наслідки глобальної економічної нерівності для розвитку національної економіки і міжнародних економічних зв'язків є значними і багатосторонніми. Високий рівень нерівності може призводити до соціальної напруженості, політичної нестабільності та зниження соціальної мобільності. Це, в свою чергу, негативно впливає на економічне зростання і розвиток національних економік. На міжнародному рівні економічна нерівність може стати причиною конфліктів між країнами, впливаючи на міжнародну торгівлю та співпрацю.

Таким чином, аналіз концептуальних засад економічної нерівності в умовах глобалізації дозволяє краще зрозуміти механізми її виникнення та вплив на національні і міжнародні економічні процеси. Виявлення ключових причин і наслідків економічної нерівності є важливим кроком для розробки ефективних політик, спрямованих на зменшення нерівності та забезпечення сталого економічного розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ДО ПОГЛИБЛЕННЯ НЕРІВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Особливості сучасних трендів формування економічної нерівності в умовах глобалізації

Економічна нерівність в умовах глобалізації є складною проблемою, яка потребує комплексного підходу та спільних зусиль з боку урядів, міжнародних організацій, бізнесу та громадськості для зменшення її впливу та створення більш справедливих умов для всіх учасників економіки.

Основною функцією будь-якої економіки є забезпечення всіх громадян суспільства всіма необхідними благами для якісного життя. Однією з таких переваг є гідні доходи населення. Доходи населення - це сукупність натуральних коштів, які забезпечують розвиток фізичного, духовного, соціально-економічного та інтелектуального стану людини, задоволення її потреб. На формування доходу впливає багато факторів: рівень освіти, стан ринку праці, рівень медицини, якість інституційного середовища, сучасні тенденції світової економіки, регіон проживання, вік, особистісні якості тощо. Слід виділити такий фактор впливу, як сучасні тенденції розвитку світової економіки. Ці тренди – це насамперед глобалізація та цифровізація світового простору (див. Рис. 2.1.).

Сучасні тренди формування економічної нерівності в умовах глобалізації зумовлені низкою ключових аспектів глобалізації включають ряд ключових аспектів:

– глобальна економіка здебільшого сприяє успіху корпорацій і підприємців зі значними ресурсами. Це може призводити до утворення економічних монополій та збільшення концентрації багатства в руках обмеженої кількості людей;

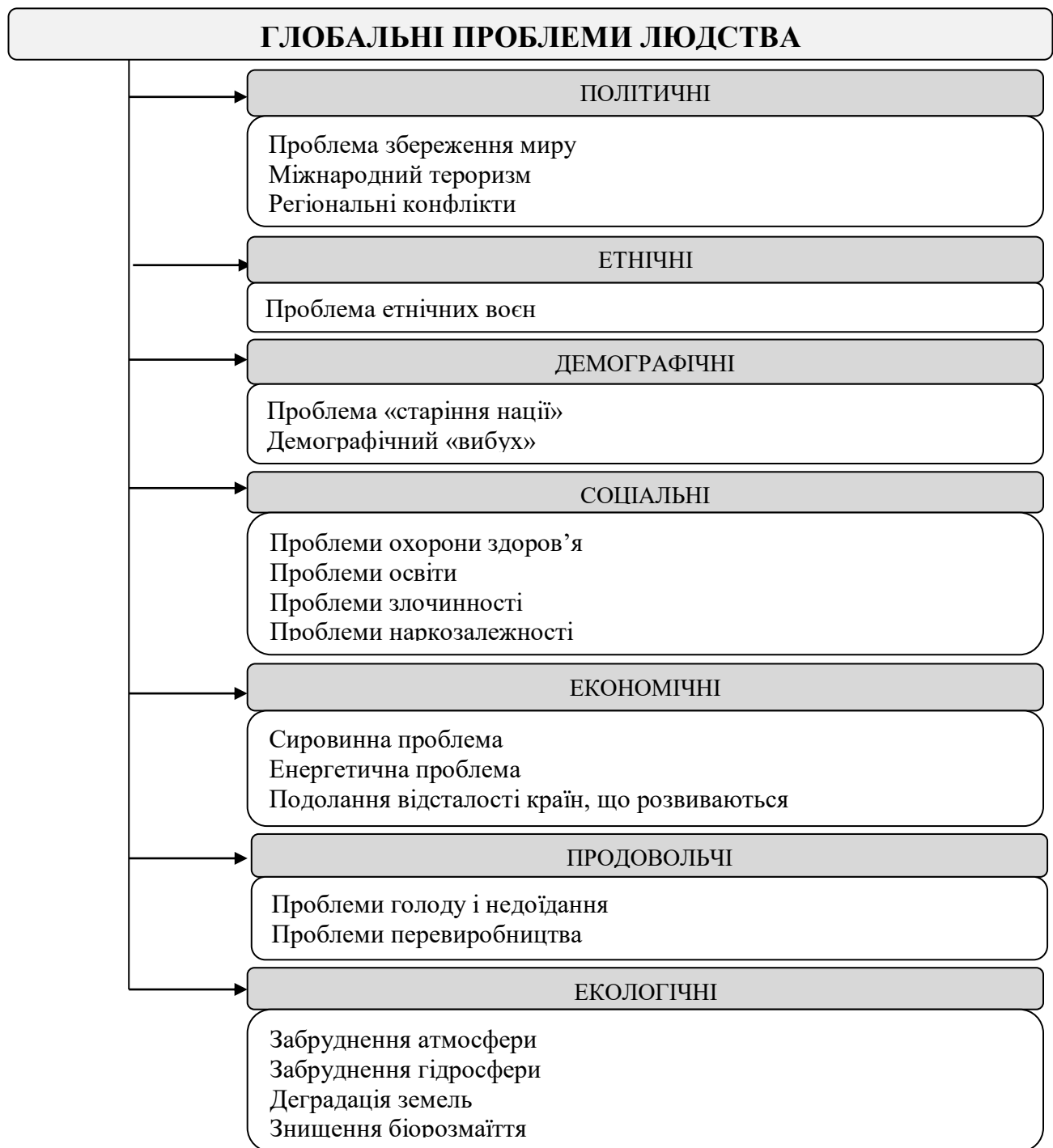

Рис. 2.1. Глобальні проблеми людства.

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Competitiveness Index 4.0 2019 Rankings.

URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_2019_Rankings.pdf.

– інтенсифікація використання технологій, таких як штучний інтелект, роботизація та автоматизація, може призвести до зниження кількості доступних робочих місць, особливо в тих галузях, де працюють люди з низьким рівнем

кваліфікації. Цифрові тенденції впливають на всі сфери життя та мають позитивний і негативний вплив на розвиток соціальної економіки сьогодні. Таким чином, неякісна реалізація соціалізації економіки неминуче призводить до зростання соціально-економічної нерівності населення, де основним каталізатором цього негативного процесу може виступати разом з економічною нерівністю та іншими факторами. Індустрія 4.0 із зростаючим впливом цифровізації та технологій штучного інтелекту;

– глобалізація створює можливості для розвитку для деяких країн, тоді як інші країни можуть залишатися на задньому плані через низький рівень розвитку, обмежений доступ до ресурсів або низьку конкурентоспроможність. Макроекономічна та геополітична нестабільність, рівень інфляції, неефективне використання фіскальної політики, тіньова економіка, низький рівень продуктивності праці, корупція. Сьогодні значна кількість товарів повсякденного споживання імпортується, що негативно впливає не лише на платіжний баланс країни, а й на ціни на внутрішньому ринку. Іншими важливими факторами є безробіття, доступ до медичних послуг, регіональні та політичні обставини.

Фінансові інструменти та техніки дозволяють багатим особам та корпораціям уникати сплати податків у країнах, де вони заробляють свої прибутки, що призводить до подальшого збільшення економічної нерівності. Проте екологізація суспільства та економіки впливає на більшість цілей сталого розвитку шляхом забезпечення добробуту людей різного віку, зменшення соціальної нерівності, покращення здоров'я людей, раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. для майбутніх поколінь, створення нових робочих місць у «зелених» галузях, розвиток «зеленого» (аграрного) туризму, вирішення проблеми голоду на інноваційній основі тощо. Отже, екологізація є важливою сучасною тенденцією розвитку соціальної економіки. Якщо цифровізація соціального життя в цілому має як позитивні, так і негативні сторони, то екологізація соціального середовища має більше переваг. Соціальний ефект екологізації суспільного розвитку полягає у підвищенні добробуту населення за рахунок збереження навколишнього середовища та раціонального використання

природних ресурсів. Екологізація економіки як одна зі складових сталого розвитку впливає на забезпечення соціальної справедливості та відповідальності, збереження здоров'я та довголіття людей, зменшення соціальної нерівності та соціального розшарування, справедливого доступу до обмежених природних ресурсів [28].

Дисбаланси в системі освіти та доступі до її можливостей можуть підсилювати економічні нерівності. Ті, хто мають доступ до якісної освіти та розвитку навичок, можуть мати кращі шанси на успіх у глобальній економіці, тоді як інші залишаються відстаючими.

Кризи економічної нерівності можуть виникати під впливом різних факторів: вони можуть виникати внаслідок неефективності політичних інститутів, виникнення соціальних і політичних протиріч, структурних і функціональних дисбалансів, процесів модернізації.

Криза процесу модернізації зумовлена неефективним розподілом ресурсів у суспільстві. В умовах розподілу ресурсів і модернізації політична система вважається ефективною, коли вона може задовольнити базові людські потреби. Результатом справедливого розподілу має стати зменшення поляризації в суспільстві, збільшення чисельності середнього класу, зниження рівня соціальної напруги.

На сучасному етапі серйозна криза дистрибуції викликана кількома факторами:

1. Цифрова революція приносить великі переваги тим, хто має навички та підготовку для її використання, але вона витісняє з ринку праці тих, кого економісти називають працівниками середньої кваліфікації. Комп'ютерне програмне забезпечення та автоматизована промисловість пограбували працівників без вищої або середньої освіти.

2. Глобалізація. Конкуренція в країнах з економікою, що розвивається, наприклад у Китаї, разом зі зниженням торговельних бар'єрів зменшує перспективи місцевих працівників. Це текстиль, шкіряні вироби, електроніка тощо. «Найбільшим економічним подією за останні 50 років став перехід Китаю від бідної та відсталого країни, яка переживає постійну політичну та економічну кризу, до глобального

виробника з достатньо освіченою, доступною кваліфікованою робочою силою, яка використовує сучасні технології. Резонансною ідеєю Китаю було рішення дозволити вільну мобільність робочої сили, прийняти західні технології та прямі іноземні інвестиції та розпочати торгівлю по всьому світу» [22].

3. Створення великих фірм, які генерують прибутки в усьому світі в набагато більшому масштабі, ніж попередні покоління. При цьому існує величезна різниця в оплаті праці між топ-менеджерами і рядовими співробітниками, а також між мегаполісами і маленькими містами.

4. Занепад системи організованої праці. Частка профспілкових працівників за останні чотири десятиліття скоротилася вдвічі (наприклад, у США їх частка становить 10 %). Це фактично позбавляє працівників можливості вести переговори про підвищення заробітної плати та пільг.

5. Тенденція до збільшення капіталу та влади. Багатство надає політичну владу, і це дозволяє економічним переможцям залицятися через державну політику, наприклад, коли відомі артисти та спортсмени отримують незаконну вигоду.

Зростання безробіття, гендерна нерівність, нерівність доходів і багатства є одними з негативних наслідків пандемії коронавірусу. Незважаючи на те, що ряд вакцин проти Covid-19 були розроблені в рекордно короткі терміни, можуть знадобитися десятиліття, щоб усунути соціальну та економічну шкоду, завдану вірусом. Криза посилила нерівність за всіма основними ознаками соціальної неблагополуччя, скасувавши успіхи у скороченні бідності в усьому світі.

Згідно з новими даними Федеральної резервної системи США, розрив у багатстві збільшився, а економічна нерівність зросла на тлі пандемії коронавірусу, яка непропорційно вплинула на низькооплачуваних працівників у 2020 році, тоді як статки мільярдерів зросли до найвищого рівня. Згідно з останніми даними ФРС, 1 % найбільших американців володіють 34,2 трлн доларів США (або 30,4 % усіх домогосподарств США), тоді як 50 % найнижчих володіють лише 2,1 трлн доларів США (або 1,0 % усього багатства) [24]. Згідно з дослідженням Oxfam, з 18 березня до кінця 2020 року світові статки мільярдерів зросли на 3,9 трильйона доларів США. І, за даними Міжнародної організації праці, оскільки

мільйони людей у всьому світі втратили роботу, загальний глобальний дохід працівників скоротився на 3,7 трильйона доларів США [25].

На цьому етапі останній тренд постпандемічного розвитку збільшує як глобальні можливості, так і загрози. Глобальна пандемія актуалізувала питання багатогранних і неоднозначних рішень дилеми «громадське здоров'я – економічний розвиток і конкурентоспроможність», оскільки карантинні заходи призвели до значних економічних втрат, банкрутств, заборгованості приватного сектора, а також економічного зростання. Радикальний перерозподіл бюджетних асигнувань на користь галузі охорони здоров'я, медичної науки та підготовки кадрів, зниження мобільності ринку праці [29].

Існування нерівності та нерівності створює ризики розподілу та може призвести до кризи розподілу. Криза розподілу є крайнім проявом проблем розподілу, які посилюються відмовою їх вирішення. З одного боку, дисбаланс розподілу безпосередньо впливає на сталий економічний розвиток і призводить до кризи розподілу. З іншого боку, несправедливий розподіл призводить до юридичної та соціальної нерівності та несправедливості, тим самим підриваючи легітимність і стабільність розподілу та переносячи кризи розподілу на соціальний і політичний рівень, що, у свою чергу, може спричинити кризи доступу та легітимності.

Тому криза розподілу може призвести до краху багатьох соціальних підсистем. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується зростанням динамізму змін соціальних систем. Зміни в аспекті життєдіяльності та сталого функціонування соціальних систем стають умовами стабільності та адекватної адаптації систем до середовища, що змінюється, зміни – можливістю, потенціалом відтворення або модернізації системи. Найбільш успішними є системи, структури та організації, які здатні змінюватися, перебувають у стані постійних змін і здатні ефективно вирішувати конфлікти. Сучасне сприйняття кризи в процесі управління тісно пов'язане з аналізом процесу змін і конфліктів. Нормою вважається стійкість конфліктів і кризових процесів у розвитку політичних систем. На думку американського політолога Л. Даймонда, «немає демократії без конкуренції та

конфлікту», але «не дуже» [26]. Крім того, кризу слід сприймати не лише як форму змін, а й як інструмент для здійснення змін.

Перш за все, йдеться про заходи запобігання кризі, які сприятимуть соціальній рівності. Однак політика перерозподілу повинна означати не лише програми соціального забезпечення для бідних або більш широкий розподіл суспільного багатства та фінансів, перерозподіл виконавчої влади також має бути включений до політики перерозподілу.

Зрозуміло, що ідея створення соціальної держави, її розвиток, а потім і всеосяжна криза, будуть зосереджені на найважливіших аспектах людського життя, таких як процес розподілу благ і право на доступ до ресурсів. . в окремих країнах і в усьому світі. Це може бути надання пересічним громадянам доступу до природних територій, чистої питної води, культури або більш «безкоштовного» Інтернету. Щодо їх розподілу виникають все нові питання. Це пов'язано з тим, що товари та послуги (харчування, житло, охорона здоров'я, освіта, транспорт тощо) бідні, а також кількість робочих місць зменшується під впливом технічного прогресу.

Розподіл ринкового доходу є ендогенним і залежить від внутрішньої політики, особливо у сфері освіти, оскільки освітня політика в широкому розумінні сприяє рівномірному розподілу професійно-кваліфікаційних навичок, а тому є активною політикою розподілу. Соціальний градієнт освіти в більшості розвинутих країн показовий: статистика показує, що в країнах з низьким рівнем доходу спостерігається нерівність у досягненні освіти.

Країни з високим рівнем суспільного добробуту, такі як країни Північної Європи, також відомі тим, що мають широко доступні освітні програми, що фінансуються здебільшого за рахунок податків. Це означає вищий поріг освіти та кваліфікації для людей, які шукають роботу, тому мінімальна зарплата в таких країнах вища. Таким чином, необхідно адаптувати професійну підготовку до поточного ринку праці, щоб забезпечити рівні можливості та досягти рівних результатів, що відповідають високому рівню зайнятості. Останніми роками, враховуючи те, що розподіл заробітної плати, а отже, і доходу став нерівномірним, останні ініціативи щодо соціально-економічних реформ приділяють більше уваги

питанням освіти. Це стосується загального рівня та якості освіти, віку вступу до навчання та тривалості навчання. Кінцевою метою сучасної освіти є навчання впродовж життя або перепідготовка для максимальної адаптованості до ринку праці.

Кожна країна на шляху свого економічного розвитку напевно пережила кілька криз. Ефективним розвитком можна назвати лише скоординований і збалансований розвиток економіки – це дозволить уникнути кризи. Натомість, якщо реальна економіка не узгоджена з віртуальною економікою, і якщо національна економіка не збалансована зі світовою економікою, баланс системи розподілу може опинитися під загрозою, що призведе до економічної кризи чи кризи розподілу. Тому для країни дуже важливий збалансований, сталий та ефективний розвиток.

Криза розподілу означає нездатність правлячої еліти забезпечити прийнятний рівень матеріального добробуту та розподілу його серед суспільства. Особливо гостро ця криза набуває тоді, коли диференціація власності, яка була неминучою на першому етапі модернізації, з часом не зменшується, а знову посилюється. У результаті в суспільстві починає поширюватися почуття невдоволення соціальною несправедливістю, що є більш серйозним дестабілізуючим чинником, ніж низький рівень життя. Крім того, скорочення товарно-продовольчих ресурсів може супроводжуватися загостренням міжнародних відносин, посиленням сепаратистських рухів та ін.

Проблеми розподілу створюють ризики розподілу, які, накопичуючись і поєднуючись, створюють кризу розподілу. По суті, кожна економічна криза – це криза розподілу. Незбалансований розподіл створює дисбаланс у загальній економіці, порушує нормальне функціонування економічної та соціальної системи. Таким чином, проблеми розподілу повинні вирішуватися регулярно, а ризики розподілу повинні бути вчасно зменшені, щоб запобігти серйозним кризам розподілу [27].

Отже, наслідки економічної нерівності в доходах населення призводять до дуже серйозних соціально-економічних проблем нашого суспільства, зокрема: формування олігархічної системи державного управління; виникнення та поширення екстрактивних інститутів; розширення соціального дисбалансу;

зростання рівня безробіття; зниження якості життя; зростання макроекономічної нестабільності; погіршення макроекономічних показників національної економіки; зростання бідності населення; зростання захворюваності та смертності тощо. Цей перелік проблем дуже важливий для вирішення, оскільки всі вони впливають на фундаментальні аспекти життя суспільства та його розвитку.

2.2. Динаміка індикаторів глобальної економічної нерівності

Економічна нерівність відображається у низці показників, порівняння яких дає можливість узагальнювати основні тенденції економічного розвитку і глобального економічного простору.

На рівні країни динаміка індикаторів глобальної економічної нерівності варіюється залежно від різних факторів, таких як економічні політики країн, глобальні тенденції у торгівлі та інвестиціях, технологічні зміни тощо і так далі.

Ключовими індикаторами вимірювання нерівності є:

– Коефіцієнт Джині – статистичний показник, який вимірює рівень нерівності доходів в певній країні або регіоні. Він варіюється від 0 до 1, де 0 вказує на повну рівність (кожен отримує однаковий дохід), а 1 вказує на повну нерівність (одна людина отримує весь дохід);

– Індекс людського розвитку – складається з трьох параметрів: можливість довгого і здорового життя, що вимірюється очікуваною тривалістю життя при народженні; рівень освіти, виміряний середньою кількістю років навчання дорослих і очікуваною середньою кількістю дітей, які вступають до початкової школи; мають гідний рівень життя, виміряний середнім ВВП на душу населення. При розрахунку індексу людського розвитку кожному з цих трьох факторів надається однакова вага.

Ці індикатори можуть варіюватися в різних регіонах світу і відображати різні аспекти економічної нерівності. Також важливо враховувати, що динаміка цих індикаторів може бути національними та глобальними політиками, соціальними тенденціями і економічними факторами.

Населення України має дуже нерівномірну базу доходів, яку слід будувати під бісектрисою, оскільки на практиці чим менше крива Лоренца відхиляється від бісектриси, тим вища рівність у розподілі доходів громадян. За рухом кривої спостерігається середній перехід від найбіднішої категорії населення до середньої касти громадян. Однак ближче до кінця крива раптово зміщується вгору, показуючи значну різницю між багатими громадянами та громадянами середнього класу. Слід зазначити, що саме середній клас формує попит і споживчий потенціал економіки і є певним еталоном стабільності населення. Розмір кривої бідних громадян і різкий перехід до багатих доводить існування економічного дисбалансу та нерівності серед громадян держави [31].

У 2020 році 78 % населення отримували 56 % від загального доходу, а відповідно 22 % отримували лише 44 % доходу, у 2021 році ситуація не дуже змінилася, що свідчить про відсутність позитивних змін у розподілі. скорочення доходів і розшарування населення [32].

Аналіз коефіцієнта Джині за 2002-2020 роки може підтвердити рівномірний розподіл доходів між різними верствами населення. Згідно з повідомленням, найгірші показники були в 2002 і 2006 роках, коли вони становили 0,290 і 0,298. Це свідчить про досить помірну диференціацію доходів. З 2002 року цей показник поступово знижувався, а найменше його значення було у 2014 році – 0,240. Однак на фоні падіння ВВП на душу населення ці тенденції свідчать про те, що біднішими стали багаті, а не бідні. З початку 2015 року знову спостерігається зростання коефіцієнта, що ще раз свідчить про негативну динаміку.

За інформацією Держстату, у 2020 році коефіцієнт диференціації сукупного доходу населення сягнув 2,0 та 3,5 рази. Виходячи з цього, можна відзначити, що різниця в доходах 20 відсотків найбідніших домогосподарств у 2020 році становила менше половини доходу 20 відсотків найбагатших домогосподарств. Цікаво, що коефіцієнт Джині для України у 2020 році становив 25,6 відсотка, один із найнижчих у світі. Така ситуація в першу чергу пояснюється великим розміром тіньового сектора, що унеможливорює точний розрахунок цих даних.

Цікаво, що індекс Джині в Україні один із найнижчих у світі – 25,36 %. Такі країни, як Азербайджан (22,45 %), Молдова (24,5 %), Білорусь (24,75 %), Словенія (24,84 %), Чехія (25,43 %), Словаччина (25,77 %) ми разом. Можливо, такий аномальний результат пов'язаний з недостовірною статистикою рівня доходів громадян і високою часткою тіньової економіки. У сусідній Польщі індекс Gini-2020 становить 30,19 %, Данії – 28,5 %, Швейцарії – 32,25 %, Німеччині – 32,33 %, Франції – 32,55 %, Британії – 33,12 %. Найбільший розрив у доходах між багатими та бідними спостерігається в Південній Африці (62,73 %), Намібії (59,17 %), Замбії (58,09 %), Лесото (54,43 %), Мозамбіку (53,87 %), Ботсвані (53,35 %), у Бразилії (52,44 %) [41].

Якість життя служить для вимірювання добробуту населення в різних його аспектах. Це багатовимірне поняття, яке поєднує різні елементи. Наприклад, хороша робота дозволяє отримувати більший дохід, що підвищує рівень і якість життя людини. Щорічний «Звіт про людський розвиток» Програми розвитку ООН (ПРООН) відображає динаміку окремих країн і регіонів на основі різних показників, зокрема, індексу людського розвитку (ІЛР). ІЛР є синтетичним показником, який узагальнює стандарти, досягнуті різними країнами в трьох основних вимірах людського розвитку, з індикатором, здатним виміряти сам вимір.

За даними експертів ООН, останні два роки спостерігалось глобальне зниження ІЛР через пандемію COVID-19 і військову атаку Росії на Україну. Більшість із 191 країни, включеної до індексу, повернулися до своїх показників 2016 року, насамперед щодо очікуваної тривалості життя. Таким чином, очікувана тривалість життя при народженні в США скоротилася більш ніж на два роки. В інших країнах падіння більш суттєве. У глобальному масштабі все ще існує значна нерівність, яка є наслідком нерівномірного економічного розвитку країн. Глобальна нерівність у доходах і багатстві між окремими людьми та спільнотами складається з двох компонентів: нерівності між країнами та регіонами та нерівності всередині країн. Ці дві складові нерівності дуже важливі в сучасній глобальній економіці. Незважаючи на те, що країни, що розвиваються, дещо наздогнали своїх лідерів за

останні 40 років, нерівність усередині країн зараз досягла найвищого рівня, а нерівність між країнами залишається високою.

Навіть не враховуючи пандемію Covid-19 і поточну кризу вартості життя, статистика показує, що 1,2 мільярда людей у 111 країнах, що розвиваються, живуть у гострій багатовимірній бідності (див. Рис. 2.2.). Ця сума майже вдвічі перевищує показники, визначені рівнем життя менше 1,9 дол. США на день.

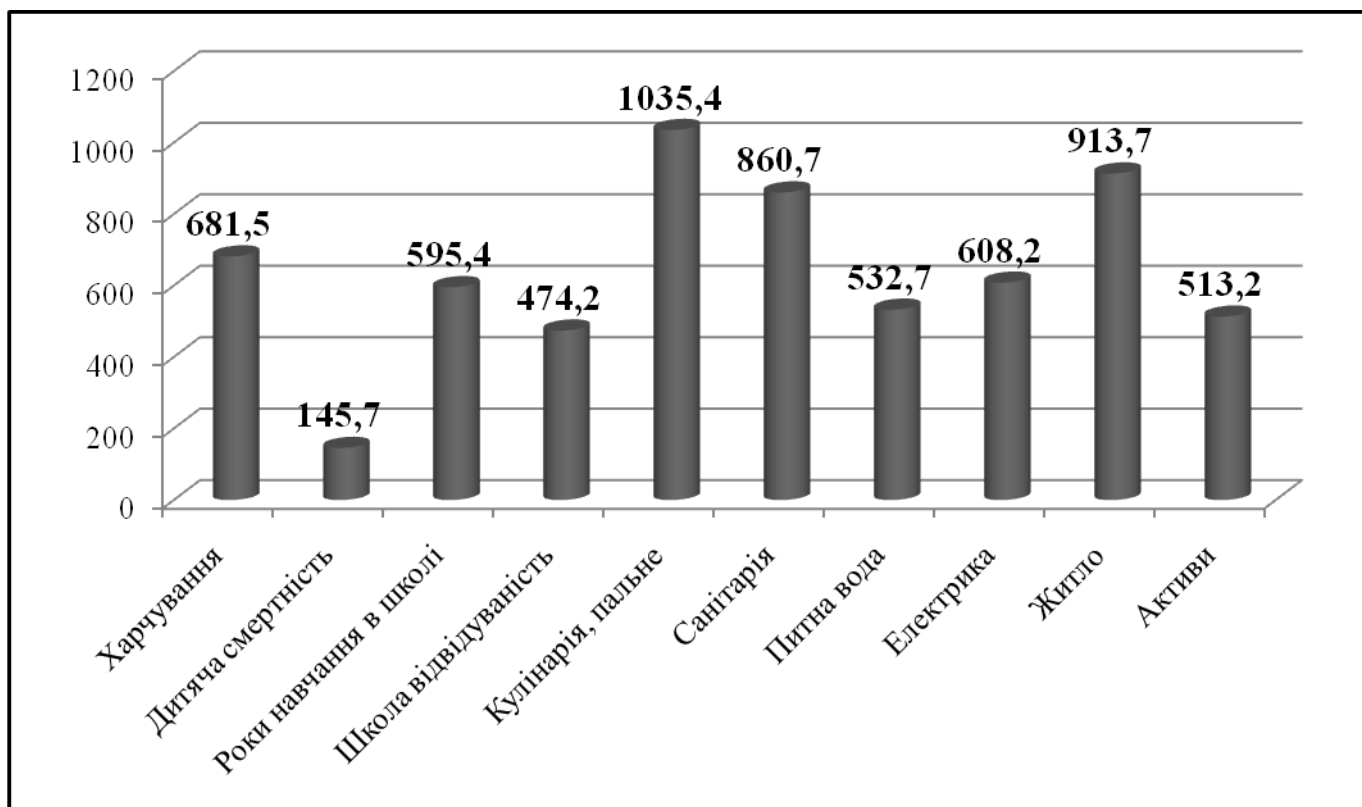

Рис. 2.2. Чисельність населення за категоріями індексу бідності, (млн. осіб).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Згідно з методологією багатовимірного індексу бідності, індикатори поділяються на основні параметри, такі як здоров'я (харчування та дитяча смертність), освіта (кількість років навчання та відвідування школи), рівень життя (приготування їжі, санітарія, доступ до палива для пиття). вода, електроенергія, житло та майно). Оцінка поживності 681,5 означає, що кожна доросла або дитина віком до 70 років, яка має інформацію про харчування, недоїдає. Коефіцієнт дитячої смертності становить 145,7, тобто за п'ять років, що передували обстеженню, в сім'ї померли всі діти до 18 років.

Освітній вік становить 595,4 років, що означає, що в сім'ї немає члена сім'ї шкільного віку або старшого, який закінчив принаймні шість років навчання. Відвідуваність школи становить 474,2, тобто кожна дитина шкільного віку не відвідує школу до восьмого класу. Забезпеченість дровами для приготування їжі становить 1035,4, тобто в домогосподарствах використовуються дрова, вугілля або вугілля. Санітарний стан 860,7, тобто санітарно-гігієнічний стан ферм не покращується. Питна вода 532,7 – Домогосподарство не має доступу до покращеної питної води в межах 30 хвилин ходьби від дому. Електрика 608,2 - в сім'ї немає електрики. Бал «Житло» 913,7 – недостатньо хоча б одного з трьох матеріалів житла для покрівлі, стін і підлоги будинку: підлога з натуральних матеріалів та/або дах і/або стіни з натуральних або рудиментарних матеріалів. Активи 513,2 – домогосподарство означає не більше одного з цих активів: радіо, телевізор, телефон, комп'ютер, велосипед, мотоцикл, холодильник, а також без автомобіля чи вантажівки.

Тому боротьба з бідністю у світі та в Україні можлива лише за умов сталого економічного зростання та відповідної соціальної політики урядів. В роки війни економіка України зазнала значного скорочення ВВП. Першою умовою успішної соціально-економічної політики є, звичайно, перемога у війні та вихід на траєкторію довгострокового економічного зростання.

2.3. Аналіз показників глобальної економічної нерівності та поглиблення соціально-економічної нерівності всередині країн світу

Концепція глобальної нерівності передусім передбачає розгляд нерівності в міжнародному контексті, який далеко не вичерпується концепцією нерівності між країнами по всьому світу. Скоріше це поняття охоплює як внутрішньонаціональну, так і міжнаціональну нерівність. Перш за все, це нерівність, яка виникає через національні кордони, розглядаючи весь глобалізований світ як об'єкт дослідження. В епоху глобалізації важливою сферою дослідження нерівності між окремими людьми є погляд за межі національної держави та розгляд нерівності між усіма

людьми. Глобальна нерівність – це важлива концепція, яка дозволяє нам бачити світ переважно індивідами, а не державами. У центрі уваги цієї концепції – особистість: незалежно від країни проживання будь-яка особа враховується при розрахунку її доходу.

У концепції глобальної нерівності давно відомі факти нерівності постають в іншому світлі. Оскільки світ стає все більш інтегрованим, глобальний масштаб нерівності стає більш важливим. Збільшення переміщення виробничих факторів через кордони, а також зростання впливу добробуту та рівня життя людей в інших країнах суттєво впливають на суб'єктивну оцінку позицій і очікувань індивіда щодо рівня доходу. Посилення переміщення капіталу, продуктів, технологій та ідей з однієї точки земної кулі в іншу призводить до зміцнення відносин між представниками різних націй, що в свою чергу призводить до зростання залежності від формування доходу індивіда. на глобальні фактори, на дії інших країн.

Сучасні тенденції свідчать про те, що суспільство прагне до вдосконалення: справедливого соціального розвитку; стійке економічне зростання та зайнятість; здійснює ефективне, підзвітне та комплексне державне управління та управління та правосуддя для всіх, проводить наукові дослідження щодо ефективного використання досягнень технічного прогресу. Майнова нерівність зростає у великих масштабах. Це пояснюється логікою нерівномірності економічного розвитку, нерівність пов'язана з потенційною можливістю використання досягнень у сфері виробництва, нерівним розподілом благ і благ цивілізації (див. Табл. 2.1).

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, на якому було прийнято Порядок денний розвитку на період після 2015 року, де затверджено нові напрямки розвитку. Підсумковий документ Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний сталого розвитку до 2030 року» затвердив 17 Цілей сталого розвитку, а зменшення нерівності всередині та між країнами стало десятою Ціллю сталого розвитку. Також перед державами-членами ООН постають нові завдання щодо зменшення нерівності та адаптації окремих механізмів до глобальних умов розвитку [36].

Стале економічне зростання в нашій країні залишається важливим способом подолання бідності та ключовим рушієм людського розвитку. Існують переконливі докази того, що зростання є найефективнішим способом викорінення бідності та покращення якості життя бідних у суспільстві. Для менш розвинених країн і країн, що розвиваються, економічне зростання є важливим для розвитку освіти, охорони здоров'я, харчування та засобів до існування [36].

Таблиця 2.1.

Рейтинги країн за індексами соціальної мобільності, людського розвитку, людського капіталу та рівня економічного розвитку

Місце	Глобальний індекс соціальної мобільності 2020	Індекс людського розвитку 2019	ВВП (ПКС) на душу населення 2019 (дол. США)	Індекс Джині
1	Данія (85,2)	Норвегія (0,954)	Катар (130,475)	Швеція (24)
2	Норвегія (83,6)	Швейцарія (0,944)	Люксембург (106,705)	Бельгія (25,9)
3	Фінляндія (83,6)	Ірландія (0,942)	Сінгапур (100,345)	Норвегія (26,8)
4	Швеція (83,5)	Гонконг, Китай (0,939)	Бруней (79,530)	Німеччина (27)
5	Ісландія (82,7)	Німеччина (0,939)	Ірландія (78,785)	Фінляндія (27,2)
6	Нідерланди (82,4)	Австрія (0,938)	Норвегія (74,456)	Ісландія (28)
7	Швейцарія (82,1)	Ісландія (0,938)	ОАЕ (69,382)	Данія (29)
8	Бельгія (80,1)	Швеція (0,937)	Кувейт (67,000)	Швейцарія (29,5)
9	Австрія (80,1)	Сінгапур (0,935)	Швейцарія (64,649)	Нідерланди (30,3)
10	Люксембург (79,8)	Нідерланди (0,933)	Гонконг (64,216)	Люксембург (30,4)

Примітка. Складено автором за даними Звіт The World Economic Forum's Global Social Mobility Report, 2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-social-mobility-index-2020-why-economies-benefit-from-fixing-inequality>; . Доповідь United Nations Development Programme, 2019 Human Development Index Ranking.; Рейтинг від World Population Review, Gini Coefficient By Country 2020. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/gini-coefficient-by-country/#dataTable>.

У поєднанні з іншими глобальними проблемами, спричиненими пандеміями, війнами та голодом, величезна різниця в доходах і рівнях життя між різними

країнами та соціальними групами підриває основу сталого людського розвитку та зростання. соціальні заворушення планетарного масштабу. За нерівністю ховається низка небезпечних глобальних проблем (бідність, тероризм, міграція), які загрожують світовій спільноті. У сучасній глобальній економіці зростання нерівності загрожує найгострішими соціальними конфліктами, а в майбутньому навіть революціями та вимиранням цілих націй. Вихід із небезпечної ситуації можливий лише за умови реалізації державою соціальної політики, спрямованої на радикальне скорочення економічної нерівності [36].

Характеристики останніх 10 років показують, що між дискурсом рівних можливостей і реальною нерівністю в доступі до освіти може існувати нерозв'язний конфлікт. Так, у США зі ста дітей, батьки яких мають найменші 10% доходу, лише двадцять-тридцять навчаються у вищих навчальних закладах (університетах). Однак ця цифра може сягати 90-100 %, якщо мова йде про дітей, чії батьки входять до 10 % найбільших доходів [35].

Чим вищий в Україні відсоток відмінників, тим вищий дохід родини. Серед учнів із малозабезпечених сімей 43 % відмінників, 50 % дітей із середніх сімей, 59 % хороших учнів. Від 50 % до 51 % респондентів опитування вважають знання та навички, які стануть у нагоді під час роботи, а також нададуть можливість престижного працевлаштування в майбутньому [34].

Зазначимо, що ефективними інструментами співвіднесення національної освіти з інноваційними параметрами європейського та світового освітнього просторів є успішна участь у проєктах міжнародних організацій ПРООН, ЄС, Європейського фонду підготовки, Світового банку, Британської ради, SIDA, CIDA, SDC, Ради Європи, Міжнародного фонду «Відродження» та інших організацій.

Загальновідомо, що у розвинутих країнах світу, в країнах, що розвиваються відбуваються відповідні позитивні зміни у системах фінансування вищих навчальних закладів та забезпечення рівного доступу до освіти студентів.

Дослідники зазначають, що найнижчий рівень економічної нерівності характерний для скандинавських країн (Данія, Норвегія, Фінляндія та Швеція), а найвищий – для країн, що розвиваються, насамперед країн Африки (Ботсвани, Гаїті,

Намібії та Південноафриканської республіки (ПАР)). На високий ступінь економічної нерівності в країнах Африки на північ від Сахари (Ботсвані, Гані, Еритреї, Ефіопії, Зімбабве, Кенії, Нігерії та Судані) вказують і інші економісти, які причиною загострення цієї проблеми вважають диференціацію доходів населення через низький освітній рівень більшості населення, а відтак неспроможність бути зайнятими у галузях з високою доданою вартістю і більш високою оплатою праці. Погоджуючись із думкою Г. Буші та В. Де Лонга, О. Галор [42], звернула увагу на зв'язок між ступенем економічної нерівності та динамікою економічного зростання в країнах, що розвиваються, і дійшов такого висновку: є нестача основного капіталу в менш розвинених країнах світу, тому його концентрація залишається основною рушійною силою.

У 2018 році Oxfam підготували доповідь на економічний форум в Давосі стосовно нерівності. В ній йшлося про те, що 1 % найбагатших дісталось 82 % багатства, створеного у 2017 році, тоді як у 3,7 мільярда людей, які складають найбільш бідну частину населення світу, збільшення багатства не відбулося.

Також, у звіті Oxfam було зазначено, що підвищення винагороди акціонерів та керівників підприємств відбувається за рахунок порушення прав працівників та за допомогою надмірного впливу великого бізнесу на формування державної політики. В. Бяньїма, виконавчий директор Oxfam International, зазначила, що бум мільярдерів - це не ознака процвітаючої економіки, а симптом невдалої економічної системи, бо люди, які виготовляють споживчі товари, експлуатуються для забезпечення стабільного постачання дешевих товарів та збільшення прибутку корпорацій та інвесторів-мільярдерів [37]. У січні 2020 року Oxfam опублікували черговий звіт для економічного форуму в Давосі. В ньому наголошувалося, що економічна нерівність вийшла з-під контролю. У 2019 році вже лише 2153 людини (світові мільярдери), мали більше багатства, ніж 4,6 мільярда людей [38].

На початку 2020 року з'явився ще один фактор, який має негативний вплив на нерівність доходів. Це – COVID-19. Про негативні наслідки для подальшого розвитку нерівності говорять статистичні дані наведені у доповідях різних організацій. Наприклад у звіті Міжнародної Організації праці під назвою

«Глобальний звіт про заробітну плату 2020-21» підтверджується, що через карантинні обмеження та економічну кризу, яку вони спричинили, значно зріс рівень безробіття та відбувається урізання робочого часу. Звичайно, уряди деяких країн намагалися зменшити або пом'якшити негативні наслідки карантину. Вина зробили (і продовжуватимуть робити) це завдяки тимчасовим субсидіям, розширеному соціальному захисту та підтримці для підтримки бізнесу. Ці заходи дозволили мільйонам робітників залишити весь або принаймні частину своїх заробітків. Але, на жаль, такі заходи не завжди допомагали і проводилися не у всіх країнах. Отже, очевидно, що криза мала більший вплив на працівників з низькою заробітною платою, тим самим посилюючи нерівність в оплаті [39]

Тим часом, хоча більшість населення світу страждає від подальшого зниження доходів, безробіття та кризи, доходи найбагатших продовжують зростати (хоча деякі страждають від кризи та втрачають частину доходу).

У Європі «середні» 40 % населення зараз володіють вагомою часткою загального багатства – це величезний прогрес. Століття тому вони мали лише 10 %. У Північній Європі 25–30 % загального доходу припадає на 10% найбагатших. У Південній Африці цей показник становить майже 70 %. У Бразилії, Мексиці або Чилі – 65 %. Він дуже змінюється з часом. Зараз нерівність за доходами в найбагатших країнах світу, що знаходяться в Західній Європі, Північній Америці та Японії, здебільшого менша, ніж у країнах Латинської Америки, Африки на південь від Сахари та Індії [40].

Століття тому Західна Європа була близькою до Латинської Америки сьогодення. Європа стала більш рівною у ХХ столітті частково внаслідок Першої та Другої світових війн, але в основному – завдяки розвитку нових інститутів, держави загального добробуту, соціального забезпечення та прогресивного оподаткування.

За часткою, що надходить до найбідніших 50 %, найбільш рівними є країни Північної Європи – 25 %. У Південній Африці цей показник становить 5 %, у Латинській Америці – 5–10 % [40].

Але частка Аргентини, яка ближча до соціальної держави європейського зразка, значно вища. Якщо найбідніші 50 % отримують 25 % сукупного доходу, це

означає, що середній дохід бідних становить приблизно половину середнього доходу всього населення.

Якщо частка доходу становить лише 5%, середній дохід бідних становить одну десяту середнього доходу. У довгостроковій перспективі спостерігається рух до більшої рівності, але все ще існують великі відмінності між країнами.

Нерівність у розподілі багатства є крайньою всюди. Навіть у Європі багатство 50 % найбідніших становить 4 %. Це все ще краще, ніж Латинська Америка чи Африка на південь від Сахари (1-2 %). У перспективі тут також є прогрес. «Середні» 40 % населення зараз володіють значною часткою загального багатства в Європі, порівняно з лише 10 % століття тому. Проте 10 % найбагатших володіють 60-80 % активів у всіх регіонах світу, тоді як інші 50 % володіють 5 % або менше [40].

Повномасштабне вторгнення росії безперечно завдало потужного удару економіці України. Негативного впливу зазнали галузі, в яких неможлива дистанційна робота, зокрема, авіаційні, морські перевезення, сфера послуг, де бізнес працює безпосередньо зі споживачами. Також наслідки та значні ризики серйозного й тривалого негативного ефекту війни в Україні відчутні у всьому світі. Зростання цін на продукти харчування та енергоносії, зниження конкуренції на світових ринках особливо негативно впливає на країни. Ціни на енергоносії та пшеницю різко зросли, додавши до наслідків інфляції від пандемії глобальний збій в ланцюжку поставок. Виникла реальна загроза розпаду світової економіки на торгові блоки. Наслідки війни будуть більш відчутними для менш розвинутих країн, що пришвидшить соціально-економічну диференціацію.

Таким чином, тенденція до глобальної економічної нерівності багатства з часом є результатом двох основних факторів. Глобальна нерівність зростає або зменшується у відповідь на зміни в нерівності багатства всередині країн: так званий компонент «всередині країн». Але на нього також впливають зміни середнього рівня багатства в країнах щодо середньосвітового: компонент «між країнами».

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проведено аналіз тенденції до поглиблення нерівності економічного розвитку в умовах глобалізації. В ході дослідження було розглянуто особливості сучасних трендів формування економічної нерівності, проаналізовано динаміку індикаторів глобальної економічної нерівності та проведено аналіз показників глобальної економічної нерівності та поглиблення соціально-економічної нерівності всередині країн світу.

Перш за все, дослідження показало, що сучасні тренди формування економічної нерівності в умовах глобалізації характеризуються різноманітністю факторів, що впливають на цей процес. Зокрема, до основних причин поглиблення нерівності відносять технологічний прогрес, міжнародну торгівлю, фінансову інтеграцію та міграцію. Ці фактори можуть сприяти як економічному зростанню, так і збільшенню рівня нерівності в різних країнах.

Далі, аналіз динаміки індикаторів глобальної економічної нерівності показав, що за останні роки нерівність між країнами збільшувалась. Хоча деякі країни досягли значного економічного зростання, інші залишаються відстаючими у відношенні до світового середнього рівня доходів.

Нарешті, аналіз показників глобальної економічної нерівності та поглиблення соціально-економічної нерівності всередині країн світу підтвердив загальний тренд до збільшення рівня нерівності як між, так і всередині країн. Це може мати серйозні наслідки для сталого економічного розвитку та соціальної стабільності.

Отже, аналіз тенденцій до поглиблення нерівності економічного розвитку в умовах глобалізації підкреслює необхідність розвитку ефективних стратегій та політик, спрямованих на зменшення нерівності та забезпечення сталого та інклюзивного економічного росту.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

3.1. Використання міжнародних економічних регуляторних механізмів вирішення проблеми глобальної нерівності

Глобальна нерівність є складною проблемою, яка виникає з численних факторів, включаючи економічні, соціальні, політичні та інші аспекти. Для боротьби з цією проблемою використовуються різноманітні міжнародні економічні регуляторні механізми.

Можна констатувати, що деякі з найбільш важливих механізмів включають:

- діяльність міжнародних організацій, таких як Світовий банк та Світова торговельна організація (СТО), які співпрацюють для вирішення проблем глобальної нерівності через розвиток та реалізацію програм допомоги, фінансову підтримку та торговельні угоди;

- регіональні економічні блоки, які розробляють та реалізують політики спільної торгівлі та розвитку, спрямовані на зменшення економічних різниць між країнами-учасницями;

- міжнародні фінансові інструменти. Наприклад, програми міжнародної допомоги, міжнародні кредитні лінії та інвестиційні фонди, які надають фінансову підтримку менш розвиненим або постраждалим від нерівності країнам.

- глобальні регуляторні ініціативи - такі як Принципи ООН щодо корпоративної відповідальності, які сприяють створенню стандартів для етичного бізнесу та підтримують стале економічне зростання.

- зниження торговельних бар'єрів, розвиток міжнародної торгівлі та інвестицій сприяють рівномірнішому розподілу економічних можливостей між країнами.

– міжнародні гуманітарні організації та програми, які спрямовані на забезпечення гуманітарної допомоги, освіти та охорони здоров'я у вразливих регіонах.

Сьогодні все більше дослідників і експертів збираються разом, щоб стверджувати, що в міжнародному економічному порядку немає справедливості. Глобальний порядок підтримує цінності, які підтримують домінування певних держав і організацій на шкоду цілям розвитку решти світу. Натомість права людини, сталий розвиток і соціальна справедливість, засновані на етичній ідеї «поваги до людей», вважаються периферійними, все більше віддаляються від основних економічних проблем і класифікуються як «неекономічні цілі». Більшість існуючих міжнародних економічних і правових режимів, які в основному охоплюють торгівлю, інвестиції та фінанси, суттєво виключені з інструментів міжнародного права, що ставить під сумнів їх безкомпромісну відданість цінностям лібералізації торгівлі та захисту інвестицій. «Пануюча економічна парадигма стикається з кризою легітимності» [43], що призводить до усвідомлення поточного статус-кво.

Якщо подивитися на зростання різноманітних антиглобалістичних рухів, які включають протести та зіткнення майже на кожному засіданні міжнародних економічних інституцій, і зростаючу стурбованість країн, що розвиваються, щодо небезпечних наслідків програм структурних реформ, криза легітимності є чітко помітною.

Намагаючись вирішити ці основні питання, вчені досліджували різні підходи до цієї глобальної проблеми. Наприклад, Дж. Стігліц багато писав про невдоволення глобалізацією з суто економічної точки зору, пропонував чимало економічних рішень, щоб виправити цю несправедливість, яка є провиною сучасного світового порядку [44; 45]. Правознавець Ф. Гарсія намагався вирішити цю проблему на основі критичного правового аналізу в поєднанні з політичними теоріями, чому економічний порядок у світі є несправедливим і тому потребує реальної нормативної переоцінки [46]. Посилаючись на філософську традицію суспільного договору, було стверджено, що природа глобальних економічних відносин породжує зобов'язання рівності за справедливістю, незалежно від гуманітарних

норм, прав людини та інших справедливостей, пов'язаних із розподілом благ і тягарів між країнами. . з різним рівнем розвитку.

Деякі інші автори, зокрема Е. Ларкінг, С. Фріл і Е. М. Тоу [47], К. Ріффель [48], встановлюючи зв'язок між міжнародним економічним правом і міжнародними актами, намагалися вдосконалити сучасний економічний порядок. Для деконструкції традиційних практик, заснованих на міжнародному економічному праві, були розроблені та запропоновані різні критично важливі юридичні методології, такі як підхід третього світу до міжнародного права.

Вони включають використання міждисциплінарного підходу, який включає юридичну та політичну філософію, економічні теорії, критичні правові підходи, права людини та дослідження розвитку, а також визначення економічної несправедливості та її негативних наслідків як реальних мотивів для концептуалізації та операціоналізації. фундаментальне право людини на розвиток в рамках глобальної розподільної справедливості та економічної політики.

У дискусії про глобальну економічну справедливість прихильники певних теорій і методів переважно захищали свою позицію та перевагу проти протилежних аргументів. Незважаючи на певні вади в таких дебатах, така практика інколи є необхідною, особливо коли на карту поставлені фундаментально протилежні ідеології, і дослідники можуть прийняти плюралістичну перспективу, у якій багато методів, незалежно від їхніх відмінностей, повинні бути інтегровані навколо обговорення певного питання. .

Ф. Гарсія, трактуючи підхід країн третього світу до міжнародного права, розвитку та розподілу прав у вирішенні питання справедливості на світовій економічній арені, він підкреслює важливість пошуку найкращих аргументів на надійній основі для досягнення спільної мети. [43].

Враховуючи три визначені теоретичні та нормативні підходи, важливо виділити відповідні принципи або принципи як основні стовпи, на яких справедливість може бути реалізована в рамках міжнародного економічного порядку. Це такі принципи: 1) розвиток як головна мета міжнародної торговельної політики; 2) здійснення режиму диференційованої торговельної політики; 3)

інтеграція прав людини в міжнародну торговельну політику та відповідні угоди; 4) прозорість і практично рівноправна участь у міжнародній торгівлі; 5) розширити вплив глобальної соціальної відповідальності.

Починаючи з розвитку, існує нагальна потреба переглянути переважаючі ідеї в рамках поточної торгової політики: вільна торгівля та інші подібні моделі лібералізації повинні бути переоцінені у світлі їх реального впливу на сталий розвиток населення світу. Головне, щоб ці концепції розглядалися не як центральна мета торгової політики, а як засіб досягнення зростання добробуту людей.

Звертаючи увагу на визначення розвитку в Декларації ООН про право на розвиток (United Nations Declaration on the Right to Development), воно розуміється як «Декларація про право на розвиток»: «Всеосяжне економічне, соціальне, культурне і політичний процес, спрямований на постійне вдосконалення права на розвиток. благополуччя всього населення і всіх індивідів» [49]), на відміну від загального нормативного аналітичного методу, який приховує фактичний розподіл економічних благ на певній території, бачимо, що він враховує інтереси всіх людей. Зважаючи на це, міжнародні політики повинні зосередитися на добробуті людей, якості життя, безпеці, здоров'ї тощо.

Ідея перетворення проблеми розвитку в центральну проблему міжнародної торговельної політики міститься в усіх трьох теоретичних підходах. Проте слід зазначити, що підходи до створення системи міжнародної торгівлі, орієнтованої на розвиток, різноманітні та викликають суперечки серед науковців. Дебати в основному точаться між тими, хто виступає за впровадження політики розвитку через канали прав людини (право на розвиток), і вченими, які розглядають глобальну економічну справедливість через політичні/правові теорії.

Наприклад, Ф. Гарсія підкреслив, що країни, що розвиваються, повинні переорієнтувати політику торгівлі та розвитку навколо цілей розвитку та справедливості, але водночас висловив несхвалення «інших підходів». особливо з правом на розвиток [43].

Науковці вважають, що правильний шлях реалізації справедливої та орієнтованої на розвиток міжнародної торговельної політики полягає у визнанні

моральних зобов'язань, покладених на багаті країни, які мають забезпечити вирішення проблем нерівності шляхом запровадження привабливих механізмів, заснованих на дотриманні ліберальних принципів.

Враховуючи нерівне становище учасників глобального економічного порядку та його асиметричний вплив, міжнародна торгова система повинна бути спрямована на просування справедливої вартості на підтримку менш спроможних. Цю ідею підтримує принцип відмінності Дж. Роулза як необхідної умови розподільчої справедливості в глобальному масштабі, особливо з точки зору прав людини, диференційоване ставлення є одним із основних принципів права на розвиток.

Кілька положень Декларації ООН про право на розвиток підкреслюють особливий статус країн з низькими стандартами розвитку, хоча всі держави є суб'єктами прав і обов'язків. У декларації зазначено, що «постійні дії необхідні для сприяння швидкому розвитку країн, що розвиваються», а «ефективне міжнародне співробітництво має важливе значення для надання цим країнам належних засобів і можливостей для сприяння їх всебічному розвитку» [49, стаття 4] .

Концепція диференційованого ставлення певною мірою існує як принцип у рамках СОТ. Його визначають як «результат узгоджених політичних зусиль країн, що розвиваються, спрямованих на виправлення нерівності післявоєнної системи міжнародної торгівлі шляхом запровадження на їхню користь преференційного режиму в усьому спектрі міжнародних економічних відносин» [50, с. 17]. За допомогою різних заходів цей режим спрямований на усунення конкретних ризиків, зокрема в таких сферах, як доступ до ринку, захист ринку та технічна допомога. Однак ефективність і можливість виконання багатьох положень на практиці викликає сумніви, оскільки вони часто невірно тлумачаться в суперечках СОТ. З цієї причини на 4-й міністерській конференції СОТ, що відбулася в Досі, Комітету з торгівлі та розвитку було доручено вивчити положення спеціального та диференційованого режиму (спеціального та диференційованого режиму) в угодах СОТ з метою їх посилення та забезпечення. більше умов. точність, ефективність та ефективність [51].

Після того, як Декларація в Досі не дала бажаних результатів, Конференція міністрів на Балі в 2013 році запропонувала «механізм моніторингу» для огляду та аналізу виконання положень про спеціальний диференційований режим з можливістю надання рекомендацій відповідним органам СОТ. Однак ці зобов'язання не призвели до значного прогресу у вирішенні проблем, пов'язаних з дієвістю положень режиму.

Його комплексне та ефективне впровадження стає актуальним елементом реалізації та розвитку розподільчої справедливості як мети багатосторонньої торгової системи. Країни, що розвиваються, потребують всебічної угоди про спеціальний диференційований режим, який уточнює, що головною метою економічної політики є розвиток, а не лібералізація торгівлі, і що основою розвитку є рівність, а не благодійність. На жаль, ставлення політиків СОТ та органу з вирішення спорів до диференційованого режиму, здається, ставить політику лібералізації на випередження розвитку.

Одна з головних проблем полягає в тому, що деякі положення спеціального диференційованого режиму зазвичай не виконуються, а також дозволяють країнам, які вирішують пропонувати зв'язки, нав'язувати країнам-одержувачам умови, не пов'язані з торгівлею, що є ефективним засобом контролю. Ще одним недоліком є їх обмежений розмір. Хоча більшість розвинутих економік і деякі країни, що розвиваються, надають безмитний і неквотований доступ до ринків менш розвинених країн, сектори, які вважаються важливими (наприклад, сільське господарство та текстильна промисловість), іноді звільняються від цього преференційного режиму. Це робить безмитний в'їзд безглуздим, оскільки сектори, де багато з цих країн мають конкурентні переваги, зазвичай виключаються.

Незважаючи на ці дискусії, необхідно розуміти, що ідея диференційованого режиму є важливим елементом як для досягнення справедливості розподілу, так і для розвитку системи міжнародної торгівлі, а для цього необхідно досягти в рамках СОТ реформувати зазначений режим з точки зору ефективності та реалізації.

При цьому теоретичні засади режиму міжнародної торгівлі та права прав людини принципово відрізняються: якщо перше в першу чергу присвячене ідеалам

безперешкодного руху товарів, послуг і капіталу, то друге більше уваги приділяє його гідності благополуччя окремих людей, а іноді й націй. Хоча ми можемо знайти різні документи СОТ, які наголошують на зобов'язаннях організації щодо прав людини, відмінності в фундаментальних цінностях, які сповідують обидва кола, зазвичай створюють ситуацію взаємного виключення.

Цей теоретичний конфлікт призвів до непорозумінь між правозахисниками та основними гравцями торговельної політики та розігрується на практиці в різних сферах. Приклади порушень принципів прав людини політикою міжнародної торгівлі включають: право на достатній рівень здоров'я, пов'язане з Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS); право на харчування через недобросовісну конкуренцію, яка змушує дрібних фермерів відмовлятися від землі для нехарчової промисловості, а також питання, пов'язані з транснаціональними корпораціями та міжнародними трудовими стандартами [52, с. 321].

Цікаво, що коли постає питання про вплив міжнародної торгівлі на світову економіку, аргументи зазвичай зводяться навколо утилітарних розрахунків, таких як валовий внутрішній продукт, ефективність, валовий національний продукт або інші важливі показники, які в основному стосуються загального добробуту. Цей підхід відрізняється від етичних/моральних критеріїв прав людини, які визначають мінімальні стандарти захисту та благополуччя кожної людини. Таким чином, у світі, де права людини зараз широко визнаються основним стандартом цивілізації, ця теза стверджує, що будь-які суперечки між двома режимами завжди повинні вирішуватися на користь прав людини.

Перший принцип розподільчої справедливості Дж. Ролза (кожен суб'єкт певної системи має таке ж право на найбільшу свободу, як і інші суб'єкти цієї системи) підтверджує сутність основних прав і свобод. Реалізація цього положення зробить його глобальним принципом для застосування в рамках міжнародних економічних відносин. Крім того, Декларація ООН про право на розвиток містить посилення на права людини в кількох статтях, а принцип поваги до прав людини є фундаментальним у контексті розуміння та реалізації права на розвиток. Стаття 3.3

говорить, що «держави повинні здійснювати свої права та виконувати свої обов'язки таким чином, щоб сприяти новому міжнародному економічному порядку, заснованому на незалежності, взаємозалежності, взаємному інтересі та співпраці всіх держав, а також на дотриманні та виконанні законів». права людини», які є основними суб'єктами права свідчить про необхідність розвитку.

Усі наведені аргументи спрямовані на підтвердження пріоритету поваги до прав людини як «незамінності» та необхідності реалізації справедливості та розвитку як головної мети міжнародної торгівлі. Індивідуальні та колективні права людей мають бути головним критерієм оцінки торгової політики, а не навпаки.

Процес прийняття рішень і переговорів у СОТ здійснюється відкрито і демократично, на основі загального консенсусу всіх членів або шляхом голосування. Але демократична легітимність і прозорість організації часто ставлять під сумнів через непропорційну владу, якою можуть володіти наймогутніші країни у визначенні результатів переговорів. Найпоширенішим прикладом є «феномен зеленої кімнати». Термін описує неформальні зустрічі, скликані Генеральним директором, де торговельні переговори відбуваються в «зеленій кімнаті» між невеликими групами, зазвичай під впливом Сполучених Штатів, ЄС та інших розвинених країн. Резолюції, прийняті в цій кімнаті, потім надсилаються всім членам для затвердження. Науковці критикують інструмент «зеленої кімнати» як недемократичний, оскільки переважна більшість країн-членів СОТ, особливо найменш розвинені країни, не мають привілею брати участь у таких важливих зустрічах. Не дивно, що неурядова організація Third World Network (TWN) охарактеризувала СОТ як «найнепрозорішу з усіх міжнародних організацій» [53]. Проте таку практику важко вважати абсолютно недемократичною, оскільки резолюції зустрічей у «зеленій кімнаті» узгоджуються всіма сторонами до того, як вони набувають обов'язкової сили. Але на малі країни можна тиснути через двосторонню допомогу чи позики від МВФ чи Світового банку, що створює серйозні проблеми для прозорості та демократичної легітимності організації, приймаючи позицію «зеленої кімнати» на переговорах без контролю з боку громадськості.

Підриваючи глобальну соціальну справедливість, ми говоримо про етичне зобов'язання організацій діяти в інтересах навколишнього середовища та глобального суспільства. Враховуючи активність і зростання впливу не тільки держав, але й інших суб'єктів на арені міжнародної торгівлі, актуальним є розширення сфери соціальної відповідальності за рахунок транснаціональних корпорацій і неурядових організацій. Це сприяє просуванню прав людини, захисту навколишнього середовища та іншим цілям розвитку. Наприклад, неурядові організації можуть відігравати важливу роль «елементів-каталізаторів» у реалізації права на розвиток, в обмеженні та збалансуванні політики міжнародних економічних інститутів та діяльності їх учасників. Правильне залучення НУО до торгових переговорів допомагає політикам враховувати важливі інтереси. На жаль, вони не відіграють важливої ролі у розробці внутрішньої та міжнародної політики, зокрема, у здійсненні глобальної політики, у розумінні своєї ролі як локальних «громадянських суспільств» та у прийнятті рішень у рамках економічної справедливості СОТ. через політику, спрямовану на розвиток і права людини.

На додаток до відповідальності за стримування та противаги, яка вимагається від НУО як недержавних акторів у міжнародній торговій системі, зростає вимога до ефективного регулювання транснаціональних корпорацій для забезпечення їх підзвітності. Це буде досягнуто шляхом посилення дотримання «корпоративної соціальної відповідальності». Хоча економісти-позитивісти виступають проти ідеї корпоративної суспільної свідомості як абсурдної концепції, в той же час зростає усвідомлення існування компаній у суспільстві, а тому не можна ігнорувати її очікування та вимоги. Це важливо в міжнародному контексті, оскільки транснаціональні корпорації, як найбільші бенефіціари лібералізації торгівлі, повинні розвивати власну відповідальність за досягнення цілей розвитку. Особливо якщо взяти до уваги численні звинувачення у зв'язку експлуататорського світового економічного порядку з різною діяльністю міжнародних компаній.

Значні зусилля для пом'якшення ексцесів транснаціональних корпорацій можна знайти в системі захисту бізнесу та прав людини ООН. Ця система базується на трьох основних принципах, які часто називають принципами захисту, поваги та

захисту. Однак слід мати на увазі, що ця структура не є керівництвом чи нормативною базою, а скоріше платформою вказівок або рекомендацій, за допомогою яких зацікавлені сторони можуть визначити механізми за допомогою обов'язкових регуляторних механізмів або добровільних ініціатив. Водночас, незважаючи на триваючі зусилля Ради ООН з прав людини створити міжнародно-обов'язковий інструмент для регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, існує нагальна потреба в масштабних та скоординованих зусиллях для адекватного впровадження політики корпоративної соціальної відповідальності.

Перш за все, можемо констатувати несправедливість світового економічного порядку на сучасному етапі. виправлення несправедливого статус-кво в першу чергу пов'язане з теоретичним усвідомленням справедливості в міжнародному економічному праві шляхом визначення п'яти концептуальних принципів, заснованих на філософії, етиці та цінностях глобальної розподільної справедливості, права на розвиток і відносин третього світу. до міжнародного права. Ці принципи є концептуальним внеском у вирішення низки регуляторних проблем, з якими стикаються міжнародні економічні та торговельні системи. Це, по-перше, прийняття та інтеграція розвитку як центральної мети міжнародної економічної та торговельної політики; по-друге, операціоналізувати та реструктуризувати ідею диференційованого режиму в торговельній політиці; по-третє, включити права людини (включаючи економічні, соціальні, громадянські та політичні права) у міжнародну торговельну політику та угоди; по-четверте, зміцнювати ідеали рівної участі та прозорості в міжнародних торговельних переговорах та інших економічних практиках; по-п'яте, розширення глобальної соціальної відповідальності, що сприяє розвитку механізмів етики економічної практики, яка однаково повинна дотримуватися всіма учасниками міжнародних ділових відносин.

Таким чином, належне включення цих принципів у різні аспекти міжнародних торговельних угод і політики може призвести до справедливої, рівноправної та сприятливої для розвитку системи торгівлі, яка принесе користь світу в 21 столітті. Тому одним із перспективних напрямків подальших досліджень є поглиблений

аналіз реалізації цих п'яти концептуальних засад на практичному рівні з урахуванням окремих секторів світової економіки.

3.2. Показники позиціонування України в глобальній економічній системі і перспективи економічного зростання

Процес глобалізації та вплив усього спектру процесів глобалізації на національну економіку, в якій домінують процеси економічної глобалізації, призводять до швидких змін у національній економічній системі, а лібералізація торгівлі та відкритий внутрішній ринок призводять до посилення конкуренції. Це та її зовнішня індустріалізація, національний продукт та енергетичні ресурси, транспортна система та розширення привабливих галузей. Такі процеси потребують державної підтримки стратегічних галузей, трансформації як національної економіки, так і окремих суб'єктів – підприємств, об'єднань, галузей, пошуку методів захисту вітчизняного виробника. Такі заходи сприяють забезпеченню конкурентоспроможності та ефективності діяльності суб'єктів національної економіки, забезпеченню ефективності, конкурентоспроможності та розвитку всієї національної економіки.

Трансформація зовнішньоекономічних переваг країни в напрямі цілеспрямованого просування її інтересів та формування національного бренду у світовому економічному просторі відбувається за рахунок посилення міжнародної конкуренції та глобалізації в умовах активізації світової економіки. швидке зростання інноваційних процесів і науково-технічного прогресу. Питання формування національного бренду в умовах складної соціально-економічної та геополітичної ситуації для України є дуже актуальним і його дослідження становить серйозний науковий інтерес. У цьому контексті національний бренд може стати одним із шляхів інтеграції економіки України у світовий економічний простір та підтримання її на належному рівні в системі світових економічних зв'язків.

Розвиток виробництва товарів і послуг в Україні відбувається завдяки великій кількості відомих світових брендів, що дозволяє говорити про це як про фактор

вирівнювання економічного розвитку. Проте, якщо в незначній мірі використовувати новітні маркетингові технології світового бренду, українські виробники не можуть конкурувати на світовому ринку. Сучасна глобалізована світова економіка розвивається під впливом жорсткої конкуренції між країнами, корпораціями та іншими суб'єктами міжнародної економіки. Сьогодні слабке входження України в глобалізаційні процеси зумовлене тим, що переважна більшість національних виробників не в змозі відповісти на виклики та потреби світового ринку, не здатні конкурувати з потужними транснаціональними корпораціями.

Зміна векторів і посилення міжнародної конкуренції, протилежні процеси соціального і культурного розвитку, гармонізація основних глобальних регуляторних механізмів торгівлі, формування нових моделей поведінки споживачів на міжнародних ринках – все це характеризує розвиток світу. Це потребує впровадження технологій міжнародної торгівлі та маркетингу в частині формування та просування світових брендів. Розвиток інструментарію маркетингу зумовлений проблемами управління національними брендами в глобальному середовищі та потребує зміцнення конкурентних позицій країн, які відповідають сучасним особливостям міжнародних економічних процесів з метою забезпечення успіху країни на світовому ринку.

Тому дуже важливо ретельно проаналізувати позицію України у світовому економічному просторі шляхом оцінки та порівняння провідних світових рейтингів у сфері національного брендингу, рейтингів впливу на імідж України та окремих галузевих рейтингів. Це дозволить розкрити потенціал і слабкі сторони позиції України у світовому економічному співтоваристві з метою розробки ефективних і обґрунтованих шляхів розвитку національного бренду, посилення конкурентоспроможності та посилення ролі України на світовій арені.

Слід зазначити, що на початку XXI століття внутрішньополітичні події країни, які були в центрі уваги світової спільноти, мають значний вплив на репутацію держави на міжнародній арені та взаємозалежність. Стане зрозумілим внутрішній і зовнішній образ України. Від позитивних чи негативних результатів цих подій та

ефективності вирішення внутрішньополітичних завдань залежить покращення чи погіршення національного іміджу.

Економіка України має достатній потенціал, щоб увійти до списку провідних економік Європи та світу, але наразі вона орієнтована на відкритий експорт, але попередній розвиток сфери послуг відповідно до світової тенденції постіндустріалізації. У 1990–2020 роках частка сфери послуг у ВВП України зростає більш ніж удвічі – з 30% до 64,9%, наблизившись до країн, що розвиваються, але не швидкими темпами (наприклад, до країн Східної Азії, які є найбільш динамічними) країни, що розвиваються, завоювали 75% частки сфери послуг у ВВП) [55].

Водночас у національній економіці спостерігалася деіндустріалізація, жорстке таргетування та пригнічення промислового сектора. Вступаючи в період незалежності з високою питомою вагою цього сектора економіки у ВВП на рівні 45% (у 1992 р. – 50%, а в ЄС – 31%), країна пережила процес зниження ролі промисловості в економіці, її частка зменшиться до 21% у 2020 році. При цьому процес деіндустріалізації є не лише наслідком розвитку третього сектора економіки – торгівлі, інформаційно-комунікаційних послуг та аграрного сектору, а й втрати конкурентоспроможності на світовому ринку та темпів розвитку людського потенціалу.

Зазначимо, що у 2020 році частка сільського, лісового та рибного господарства у ВВП становила 9,3 %, розвитку гірничодобувної промисловості та кар'єрів – 4,5 %, інформаційної індустрії та телекомунікацій – 5 %. Водночас питома вага секторів, які зробили більший внесок в очікуване зростання економіки, залишилася на дуже низькому рівні, а саме: професійна, наукова і технічна діяльність становила 3,3 % ВВП, освіта – 4,3 %, охорона здоров'я – 4,3 %, догляд та соціальна допомога – 2,7 % [55], (див. Табл. 3.1).

Висока частка сільського господарства у ВВП України є позитивною тенденцією на тлі сприятливої кон'юнктури міжнародних продовольчих ринків та зростання світового індексу цін на продовольство ФАО, оскільки має позитивний вплив у короткостроковій перспективі платіжного балансу та покращення експортних позицій країни. Проте зі стратегічної точки зору аграрний сектор має

низький потенціал зростання валової доданої вартості порівняно з наукоємними розробками та високотехнологічним виробництвом.

Таблиця 3.1

Частки ВВП

Сектор економіки	Частка у ВВП (%)
Сільське, лісове та рибне господарство	9,3
Гірничодобувна промисловість та кар'єри	4,5
Інформаційна індустрія та телекомунікації	5
Професійна, наукова і технічна діяльність	3,3
Освіта	4,3
Охорона здоров'я	4,3
Догляд та соціальна допомога	2,7

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Світовий індекс цін на продовольство ФАО, який базується на середніх значеннях індексів цін на п'ять основних груп продуктів і відображає щомісячний рух міжнародних цін продовольчого кошика, досяг максимального значення в жовтні 2021 року за останні десять років - 133,2 бала, що в 2021 році на 3 % вище за вересень і на 31,3 % вище за жовтень 2020 року. Таке зростання зумовлене насамперед підвищенням світових цін на рослинну олію та зерно, які є основою сільськогосподарського виробництва [58].

Прогрес України в розвитку ІТ-індустрії підтвердив звіт про привабливість різних країн з точки зору ІТ-аутсорсингу за 2021 рік, створений компанією DAXX, який закріпив за Україною перше місце серед ІТ-офшорів. Компанії зі Східної Європи та назвали його найкращим у світі ІТ-офшором для найму програмістів завдяки доступу до одного з найбільших кадрів та відносно низьким зарплатам. Зібрана статистична вибірка показала, що 59 % світових компаній наймають іноземних програмістів для оптимізації витрат на розробку програмного забезпечення. І хоча вартість офшорних процесорів різна в залежності від країни,

середній рівень економії від найму іноземних спеціалістів досягає 40-70 % від загальних витрат. Зокрема, середня зарплата програмістів в Україні коливається в межах 30-60 доларів США. Середня зарплата програміста на ринку Північної Америки становить 80-120 доларів США [59].

Ключовою конкурентною перевагою українського ринку розробки програмного забезпечення є те, що роботодавці мають доступ до другого за величиною резерву кадрів у Східній Європі, де працюють понад 200 000 програмістів. Технічні університети України щорічно випускають до 35 тис. спеціалістів, що свідчить про високий рівень освіти українських розробників, більшість з яких мають ступінь бакалавра та володіють англійською мовою на середньому або вище середнього рівня, що є відносно високим рівнем освіти. Крім того, у 2020 році ІТ-сектор оцінюється в понад 4,5 мільярда доларів США. Сполучені Штати є найбільш швидкозростаючою індустрією високих технологій. Іншими конкурентними перевагами українського ринку є швидкість і дешевизна пошуку спеціалістів, а також дуже низький рівень корпоративного оподаткування та загальних витрат. Наприклад, корпоративні податки в Києві коливаються від 2,5 тис. до 50 тис. дол. США. У США такі витрати складають 11-50 тис. доларів США на рік, а Нью-Йорку – 7-50 тис. дол. США. Вартість проживання в Україні є найнижчою серед європейських країн, зокрема, середня ціна оренди двокімнатної квартири у великих ІТ-центрах (Київ, Дніпро, Харків, Одеса та Львів) не перевищує 500 доларів США на місяць і навіть нижче при оренді за межами центральної частини міст.

Як додатковий доказ покращення інвестиційного клімату в Україні, Україна посідає 64 місце в індексі ведення бізнесу, створеному Світовим банком, і входить до топ-70 країн світу. Серед іноземних роботодавців у сфері ІТ Україна показала себе як сприятливе середовище для розвитку та зростання великих міжнародних проектів [57].

А за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна посіла 85 місце зі 141 країни, поступившись усім європейським країнам, крім Молдови (86 місце) та Боснії і Герцеговини (92 місце) і поступившись 16 місцем. 2001 рік. Позиціями були

глобальна конкурентоспроможність України, стан розвитку транспортної інфраструктури, комунальної інфраструктури, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, поточна якість робочої сили, стан розвитку ринку та ринку праці [62].

За Індексом економічної свободи у 2022 році Україна посіла 130 місце – категорія «переважно невольних» країн за рівнем економічної свободи. Крім того, Україна ось-ось приєднається до групи країн без економічної свободи і втратила 35 позицій порівняно з рейтингом 1995 року (перший розрахунок цього показника), коли наша країна входила до числа країн з достатньо розвиненою економічною свободою [54].

За Індексом людського розвитку за 2020 рік Україна посіла 74 місце, що відповідає високому рівню та знаходиться на рівні країн, які змінили індустріальний шлях соціально-економічних відносин та постіндустріальних відносин. Проте за роки незалежності держава втратила 20 позицій у цьому рейтингу. Серед європейських країн Україні підкорилися лише Вірменія (81 місце), Північна Македонія (83 місце), Азербайджан (88 місце) та Молдова (90 місце) [61].

За індексом щастя, який відображає добробут людей у різних країнах світу, наша країна посіла 98 місце у світі, Чехія – 18 місце, Латвія – 34, Польща – 48 [60]. Причини такої ситуації в Україні – низькі доходи, велика тривалість життя та погане здоров'я (згідно з дослідженнями, половина українців скаржаться на своє здоров'я та/або самопочуття).

У результаті країну залишають не тільки найбільш освічені та економічно активні громадяни, а й громадяни та молодь з мінімальним професійним досвідом. Повномасштабне вторгнення росії призвело до збільшення міграційних потоків з України, що разом із демографічним спадом (населення скоротилося на 19,9 % порівняно з 1991 роком) зменшує її позиції на міжнародному ринку праці за якість трудові ресурси та суттєво зменшує здатність України покращити свою конкурентоспроможність у світових економічних рейтингах. 3,2 мільйона трудових мігрантів і 7-9 мільйонів сезонних працівників у 2019 році; у 2020 році – 3 млн осіб; у 2021 році – 2,5 – 3 млн осіб (за рахунок повернення українців через пандемію

COVID-19). Дані за 2022 та 2023 роки зараз важко оцінити, як і остаточні наслідки війни з росією для України та світу.

Отже, з одного боку, можна зробити висновок, що Україна має всі можливості для швидкого економічного розвитку очікуваними темпами та досягнення показників країн Центральної Європи, з іншого – Україна має конкурентоспроможну позицію у світовому масштабі.

3.3. Інтеграційний чинник економічного вирівнювання розвитку України

Однією з головних тенденцій розвитку сучасної світової економіки є активізація інтеграційних зв'язків різних суб'єктів, зокрема окремих господарсько-підприємницьких структур, регіонів, окремих груп країн. Але сама інтеграція не є новим явищем, тому що на даний момент широко поширені приклади партнерств, союзів, асоціацій, союзів, приватних угод, за допомогою яких можна було досягти певних цілей і реалізувати певні інтереси.

Беззаперечність наукових здобутків характерна переважно для проблематики, яка акцентує увагу на концептуально-методологічних і практичних засадах формування інтеграційних процесів на міжнародному рівні, які виявляються у досягненні національних і міжнародних цілей [63]. Цей процес супроводжувався появою багатьох теорій і методів, що обґрунтовують доцільність економічної інтеграції, аналізують вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на темпи, напрями та успішність інтеграційних процесів. Водночас, якщо механізми міждержавної (регіональної) інтеграції досліджують економісти, політологи та соціологи, то нові альтернативні механізми інтеграції пов'язані, зокрема, із взаємодією корпорацій, торгових мереж, організацій. У межах національних кордонів та інтересів виробники та споживачі набувають сили лише в наукових дослідженнях.

Сучасне реформування міжнародних ієрархій базується на дослідженні перетинів інтеграційних процесів між окремими державами та транскордонних інтеграційних шляхів. Інтеграційні процеси слід аналізувати з точки зору взаємодії країн на регіональному, транснаціональному та континентальному рівнях, оскільки

такі процеси можуть бути спонтанними, а також підлягати ефективному управлінню шляхом добровільно взятих на себе зобов'язань за правилами спільних дій у галузі, перш за все всі економічні зв'язки.

Сучасна модель економічного розвитку вимагає ефективної міжнародної співпраці. Інтеграційні процеси на всіх рівнях їх соціально-економічних систем передусім визначаються чинниками зовнішнього середовища: ринковими коливаннями, конкуренцією, прагненням отримати конкурентні переваги [63]. Ефективні інтеграційні відносини створюють умови для розвитку бізнесу, надають додаткові можливості для співпраці та створюють більш значущі схеми організації технологічних процесів, збуту та логістики.

Необхідність розвитку міжрегіональних зв'язків підтверджується також відтворювальним підходом до управління економікою, згідно з яким обсяг природно-речової структури продукції, що виробляється в регіоні, не дорівнює наявним і використаним відтворювальним ресурсам.

Економічна модель кожного інтеграційного утворення є результатом досить тривалого історичного процесу, в ході якого встановлюється співвідношення елементів, що складають регіональну економічну систему, зміцнюється механізм їх взаємодії. Тому кожна регіональна економічна система є унікальною, і, на нашу думку, механічне перенесення чи набуття її досвіду може бути неефективним.

Водночас необхідно звернути увагу на певні загальні закономірності розвитку інтеграційних процесів на регіональному рівні, проходження через низку послідовних етапів, кожен із яких має особливі характеристики, різний рівень інтенсивності інтеграції, її глибину і обсяг.

У контексті регіональної економіки інтеграційні процеси слід оцінювати з точки зору того, чи є такий процес прогресивним кроком на шляху ширшої взаємодії чи її обмеженням. Звичайно, перед ґрунтовною оцінкою необхідно встановити певні критерії та принципи формування інтеграційних процесів, які полягають у наступному: правила прийому нових учасників до інтеграційного об'єднання мають бути більш ліберальними та не перешкоджати їх розширенню; правила мають бути чіткими і не бути інструментом будь-якого впливу всередині

групи; Необхідно швидко переходити до найпрогресивніших форм інтеграції, які кращі серед менш розвинених, оскільки забезпечують більш раціональний розподіл і використання факторів виробництва [64].

Інтеграційні процеси на регіональному рівні є ефективним механізмом наповнення цілісності ресурсної системи регіону, що забезпечує її стале функціонування та розвиток. Проте регіони постійно залежать від багатьох чинників, які деформують ресурсну систему (зміни макроекономічної ситуації, державне регулювання, недостатній або незадовільний стан приватних ресурсів тощо). Якість і кількість ресурсів, проблеми, пов'язані з адаптацією до умов зовнішнього середовища, спонукають регіони до співпраці з іншими регіонами для усунення зазначених недоліків, внаслідок чого виникла необхідність використання інтеграційних процесів як чинника розвитку. Окремий регіон часто зумовлений відсутністю однорідних ресурсів, ефективність яких зростає в умовах їх інтеграції, що є особливістю регіональних інтеграційних процесів, на відміну від міждержавної (міжрегіональної) інтеграції. як правило, на розподілі праці та спеціалізації. Водночас інтеграційні процеси на регіональному рівні є більш ефективними для реалізації можливостей розвитку, можуть відбуватися спонтанно, коли вони не пов'язані з державною чи регіональною політикою, не мають на меті політичного впливу.

Отже, інтеграційні процеси на регіональному рівні – це процеси об'єднання та/або створення і розвитку стійких зв'язків у різних соціально-економічних сферах регіону, які мають системний характер і задовольняють інтереси учасників цієї взаємодії заповнення відсутніх елементів їх ресурсних систем [65].

Зміст регіональної економічної інтеграції постає як процес поглиблення взаємодії відкритих внутрішніх національних соціально-економічних систем просторового типу, що відрізняються за характером абсолютного та відносного конкурентного потенціалу.

У національному економічному просторі спостерігаються протилежні тенденції, що виникають внаслідок поглиблення суспільного поділу праці: диференціаційні та інтеграційні.

Диференціація економічного простору відображається в:

- розподілі та локалізації регіональних економічних систем;
- диверсифікація суб'єктів господарювання регіону;
- перерозподілі повноважень;
- перегляді раніше сформованих міжрегіональних відносин.

Інтеграція економічного простору виражається в активізації процесів злиття та поглинання суб'єктів господарювання; експансія глобальних і національних інтегрованих утворень (транснаціональних корпорацій і національних вертикально інтегрованих компаній) у простір певних регіональних структур; створення регіональних та міжрегіональних кластерних структур, у яких частина функціональних, операційних та ресурсних бізнес-процесів винесена за межі договірних відносин усередині підприємства; встановлення державного та комунального рівнів державної власності, закріплення прав управління об'єктами комунальної власності; формування економічної інфраструктури інтеграційної взаємодії.

Активізація інтеграційних процесів знаходить своє відображення в синергетичному ефекті взаємодії підприємств, основних і допоміжних галузей, що призводить до підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання регіону, а також усієї національної економічної системи. 64].

На нашу думку, основними ініціаторами (суб'єктами) інтеграційних процесів на регіональному рівні є: громадянське суспільство; бізнес-структури (підприємництво) та органи місцевого самоврядування (управління) з їх ознаками, інтересами та елементами взаємодії. У результаті такої взаємодії виникають і чітко проглядаються відповідні види інтеграційних процесів, наприклад: трудові (коли робочі місця людей розташовані на територіях різних регіонів); інфраструктурні (відображають взаємозв'язок регіонів шляхом спільного використання об'єктів соціальної інфраструктури); культурний (виявляється в соціокультурній, етнічній і релігійній спільноті населення регіону, в участі населення у спільній культурно-масовій діяльності, у спільному використанні зон і місць відпочинку); торгівля (проявляється у формі руху капіталу, товарів, послуг між регіонами, що об'єктивно

створюється в результаті розподілу праці та регіональної спеціалізації (характеризується наявністю виробництва кількох додаткових галузей, розташованих територіально); в якому можливе використання спільних ресурсів і найбільш ефективно вирішення різного роду завдань); реалізація спільних проектів для вирішення спільних проблем і ефективного використання потенціалу взаємодіючих регіонів).

Визначені чинники інтеграційних процесів, безумовно, виявляють певну подібність міжнародної (міжрегіональної) інтеграції та характерні лише для інтеграційних процесів на регіональному рівні. За типами інтеграційних процесів виділяють такі чинники [66]: трудові (неузгодженість регіонального розміщення трудових ресурсів; відмінності в кадровій, робочій та трудовій політиці забезпечення, зайнятості, розвиток кадрового потенціалу в окремих громадах; транспортна доступність населених пунктів, працездатне населення сусідніх населених пунктів різниці в доходах); інфраструктурні (відмінності в забезпеченні населення споживчим ринком, освітою, охороною здоров'я, інфраструктурою зв'язку; територіальна близькість населених пунктів; відмінності в якості освітніх та медичних послуг; транспортна доступність); культурні (самоорганізаційна діяльність населення, участь у громадських об'єднаннях, організаціях та інших структурах громадянського суспільства); родинні зв'язки населення; історична соціокультурна близькість поселень; торгівля (різниця в доходах населення; підтримка малого та середнього підприємництва; рівень розвитку підприємництва, торгівлі та послуг; чисельність населення окремих регіонів; територіальна близькість населених пунктів); партнерство (схожість спеціалізації населених пунктів, участь у єдиному виробничому процесі; територіальна близькість населених пунктів; наявність великих підприємств; інвестиційна активність; кластерність (наявність базової мережі кластеру; наявність трудових ресурсів для розвитку кластеру, їх кваліфікація, підтримка кластерних ініціатив (наявність практичного досвіду місцевих органів влади, спільна практика планування; самоокупність; власний дохід; спільне вирішення поточних проблем).

Отже, з науково-практичної точки зору доцільною є розробка адаптованих до мезоекономічного рівня заходів державного управління інтеграційними процесами в умовах трансформаційних змін, що дозволяє врахувати особливості регіональних та міжрегіональних ланцюгів. створення доданої вартості, недопущення зростання розриву між показниками соціально-економічного розвитку регіонів України та забезпечення досягнення синергетичного ефекту від активізації процесів взаємодії.

3.4. Соціально-економічна нерівність в Україні і стратегії її подолання

Нерівність є характерною рисою кожного суспільства. Його розуміння залежить від історичного етапу розвитку суспільства, класових позицій, рівня освіти. У сучасній Україні проблеми соціальної нерівності набувають загрозливих масштабів. Результатом загострення цих проблем є глибоке розшарування населення за рівнем доходів та значне збільшення частки бідного населення. Це призводить до цілої серії негативних явищ: погіршення здоров'я населення і скорочення тривалості життя, зниження рівня освіти населення, зниження якості трудових ресурсів, збільшення робочої сили. міграція.

Найбільш очевидною формою соціальної нерівності традиційно залишається соціально-економічна. Його суть полягає в різниці в розмірах доходів і накопиченого багатства людей і груп людей. За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук, різниця в доходах між 10 % найбагатших і 10 % найбідніших українців у 40 разів більша. Згідно з висновком ООН, цей показник нерівності загрожує країні соціальним і політичним потрясінням [67].

Наступним видом соціальної нерівності, який знайшов своє місце в реаліях сучасного українського суспільства, є вікова нерівність. Найбільші проявами вікової нерівності є працевлаштування, доступ до ресурсів, жорстоке поводження з літніми та інформаційні технології.

Статистика низького рівня зайнятості молодших 25 років невтішна. Більшість роботодавців встановлюють вікове обмеження для кандидатів – 35-40 років (для

вакансій, які вимагають певної кваліфікації). Ще одним прикорм явищем є обмежений доступ до кредитних ресурсів для людей похилого віку – більшість банківських установ відмовляють їм у кредиті на житло чи автомобіль і погоджуються надавати невеликі споживчі кредити.

Літні люди також часто стають жертвами домашнього (побутового) насильства, шахраїв та грабіжників. Така ситуація є порушенням проголошених у Конституції прав людини і стає актуальною проблемою побудови кращої соціальної політики в державі.

Що стосується нерівності в сфері освіти, то соціологія розглядає освіту як фактор соціалізації, ретранслятор цінностей і норм, як інститут, що відтворює соціальний порядок у суспільстві. Згідно з дослідженням PISA, соціально-економічний статус в Україні на 14 % визначає успішність учнів. Наприклад, діти, які навчаються в маленьких селах, відстають від однолітків у місті на 2-2,5 роки. Причому діти низького соціально-економічного статусу відстають від дітей високого статусу майже на 3 роки. Це гірший показник, ніж у країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Такі складні обставини, як карантин і дистанційне навчання, посилюють нерівність в освіті. Дослідження ОЕСР показують, що ця ескаляція існує як всередині країн, так і між ними.

Економісти кажуть, що через 10-15 років ми можемо очікувати значного економічного спаду саме через недоліки освіти [68].

Нерівність за професією та сферою праці більш наочно проявляється в глибині розриву між доходами працівників різної кваліфікації. Досягнення певного професійного статусу сьогодні означає високий матеріальний дохід, доступ до якісних послуг, безпеку роботи тощо.

В Україні вже зараз існує чималий перелік високооплачуваних професій, які забороняють працевлаштовувати жінок, молодь та людей з інвалідністю. Більшість жінок (60-83 %) зайняті в державних і особистих послугах, готелях і ресторанах, освіті, охороні здоров'я та соціальному забезпеченні, причому на робочих місцях жінок переважають найнижчі рівні середньої заробітної плати. Тут чоловіки зайняті

високооплачуваною роботою в промисловості, транспорті та інформаційно-комунікаційних технологіях (61-79 %). Крім того, більшість керівних посад все ще займають чоловіки [69].

Перехід до суспільства знань (тобто постіндустріального чи інформаційного суспільства) породжує нагальну потребу індивідів в отриманні інформації. Сучасна глобальна інформатизація суспільства не може забезпечити рівний доступ до інформації для всіх груп населення. У цьому контексті інформаційна нерівність («цифровий розрив»), тобто відсутність у членів суспільства, соціальних груп і навіть країн сучасних інформаційних активів: цифрового обладнання, сучасних технологій, Інтернету, інформації тощо.

Щоб дослідити феномен цифрового розриву в Україні, Міністерство цифрової трансформації провело комплексне дослідження, яке стало результатом спільної роботи багатьох партнерів, зокрема ПРООН, Східноєвропейського фонду, освітньої платформи EdEra та багатьох інших.

Дослідження дає уявлення про рівень цифрових навичок населення України [69]:

- 1) 53 % українців (віком від 17 до 70 років) мають цифрові навички «нижче середнього» за методологією Європейської комісії;
- 2) 15 % не мають таких навичок;
- 3) серед усіх цифрових навичок розвинені комунікаційні та інформаційні навички серед населення України (обидва – понад 70 %);
- 4) найбільшій увазі вимагають навички вирішення проблем і розробки програмного забезпечення.

Дослідження показує, що існують вікові відмінності в цифрових навичках: хоча 66,1 % українців віком 10-17 років мають навички на рівні «вище базового» (за методологією Єврокомісії), ця вікова категорія становить лише 25,5 % всього населення [69].

Стратегії подолання цієї нерівності можуть включати наступні підходи:

– збільшення інвестицій у ключові галузі, розвиток малих і середніх підприємств, підтримка інновацій та підвищення продуктивності можуть сприяти створенню нових робочих місць і підвищенню рівня доходів населення;

– розширення соціальних програм, таких як система соціального забезпечення, медичне страхування, пенсійні та допомога по безробіттю, може зменшити відчутність соціальних ризиків і забезпечити більшу стабільність для різних соціальних груп;

– забезпечення доступу до якісної освіти і навчання протягом усього життя може сприяти зменшенню нерівності в можливостях та підвищенню шансів для кожного індивіда на ринку праці;

– здійснення інвестицій та реалізація розвиткових проектів в менш розвинених регіонах може сприяти зменшенню регіональних нерівностей та перерозподілу ресурсів на користь менш розвинених областей;

– корупція може поглиблювати економічну та соціальну нерівність. Ефективна боротьба з корупцією та підвищення прозорості в управлінні може сприяти створенню рівних умов для всіх громадян;

– підтримка гендерної рівності та рівних можливостей для жінок та чоловіків в економіці та суспільстві може допомогти зменшити нерівність у доступі до ресурсів і можливостей.

Ці стратегії можуть бути ефективними лише за умови їх комплексного застосування та підтримки від уряду, громадськості та міжнародних партнерів.

Отже, соціально-економічна нерівність в Україні є серйозною проблемою, яка впливає на рівень життя, можливості і добробут різних груп населення. В соціології нерівність розглядається у різних її проявах: економічному, етнічному, гендерному, професійному тощо. Головна спільна риса усіх типів нерівності – це їх негативний деструктивний вплив на функціонування суспільної системи.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі досліджено шляхи подолання економічної нерівності країн в умовах глобалізації. Розділ включав аналіз використання міжнародних економічних регуляторних механізмів, показники позиціонування України в глобальній економічній системі, інтеграційний чинник економічного вирівнювання розвитку та стратегії подолання соціально-економічної нерівності.

Аналіз показав, що вирішення проблеми глобальної нерівності потребує комплексного підходу, який включає в себе не лише внутрішні, але й міжнародні економічні регуляторні механізми. Україна, як і багато інших країн, стикається з викликами інтеграції в глобальну економічну систему, але при цьому має потенціал для зростання та розвитку.

Інтеграційний чинник може відігравати ключову роль у вирівнюванні економічного розвитку. Україна має можливості для активізації своєї участі в міжнародних економічних обмінах, що сприятиме збільшенню її конкурентоспроможності та залученню інвестицій.

Нарешті, стратегії подолання соціально-економічної нерівності в Україні мають базуватися на впровадженні ефективних соціальних та економічних політик, спрямованих на забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних послуг для всіх верств суспільства.

Отже, розділ 3 вказує на необхідність комплексних заходів на міжнародному та національному рівнях для подолання економічної нерівності в умовах глобалізації. Розробка та реалізація таких стратегій може сприяти сталому економічному розвитку та соціальній стабільності не лише в Україні, а й у всьому світі.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань було всебічно і повно досліджено проблему подолання економічної нерівності в умовах глобалізації.

Економічна нерівність може мати широкі соціально-економічні наслідки і потребує комплексного підходу для вирішення цих проблем. Економічна нерівність у світовому та національному економічному розвитку в умовах глобалізації є складною та багатогранною проблемою, яка впливає на рівень життя, соціальну стабільність та економічну динаміку на різних рівнях суспільства. Глобалізація сприяє зростанню міжнародної торгівлі та інвестицій, проте вона може також збільшувати рівень економічної нерівності між країнами. Розвинені країни часто мають більший доступ до міжнародних ринків та інвестицій, що сприяє їхньому економічному зростанню, в той час як менш розвинені країни можуть залишатися на задньому плані. Технологічний прогрес може мати нерівномірний вплив на різні країни, збільшуючи рівень нерівності у доступі до новітніх технологій та інновацій. Країни, які здатні швидко адаптуватися до технологічних змін, можуть мати переваги перед тими, де ця адаптація відбувається повільно.

Глобалізація може мати як позитивний, так і негативний вплив на економічну нерівність. Важливо впроваджувати ефективні політики та регулювання, спрямовані на зменшення нерівності та забезпечення справедливого розподілу економічних ресурсів.

Нерівність – це не тільки характеристика сучасного суспільства, а й важливе джерело його розвитку. Емпіричні й аналітичні дослідження свідчать про зв'язок між нерівністю та економічним зростанням та нестабільним розвитком. У сучасному суспільстві домінують три групи наслідків соціально-економічної нерівності: економічні, соціальні та політичні. Нерівність є результатом дії екзогенних та ендогенних причин і чинників. Між нерівністю та економічним розвитком існують складні двосторонні взаємодії, у той же час нерівність впливає на весь комплекс соціально-політичних умов функціонування суспільства. Занадто велика нерівність

вважається несправедливою, підриває як стабільність розвитку суспільства, так і нівелювання доходів, не сприяє підвищенню ефективності та економічному зростанню.

Наслідки економічної нерівності населення призводять до дуже серйозних соціально-економічних проблем нашого суспільства, зокрема: формування олігархічної системи державного управління; виникнення та поширення екстрактивних інститутів; розширення соціального дисбалансу; зростання рівня безробіття; зниження якості життя; зростання макроекономічної нестабільності; погіршення макроекономічних показників національної економіки; зростання бідності населення; зростання захворюваності та смертності тощо. Цей перелік проблем дуже важливий для вирішення, оскільки всі вони впливають на фундаментальні аспекти життя суспільства та його розвитку.

Боротьба із бідністю в світі та Україні можлива лише за умов стійкого економічного зростання та відповідної соціальної політики урядів. Українська економіка в період війни має значне скорочення ВВП. Першочерговою умовою успішної соціально-економічної політики безперечно є перемога у війні та вихід на траєкторію довгострокового економічного зростання.

Тенденція до глобальної економічної нерівності багатства з часом є результатом двох основних факторів. Глобальна нерівність зростає або зменшується у відповідь на зміни в нерівності багатства всередині країн: так званий компонент «всередині країн». Але на нього також впливають зміни середнього рівня багатства в країнах щодо середньосвітового: компонент «між країнами».

Відштовхуючись від критики правових засад, змушені констатувати несправедливість глобального економічного порядку на сучасному етапі. виправлення несправедливого statusquo насамперед пов'язане з теоретичним усвідомленням справедливості у міжнародному економічному праві шляхом виокремлення п'яти концептуальних принципів, які вкорінені у філософії, етиці та цінностях глобальної розподільної справедливості, праві на розвиток і підходах третього світу до міжнародного права. Ці принципи є концептуальним внеском у вирішення комплексу нормативних проблем, з якими стикаються міжнародні

економічна та торгова системи. Йдеться про, по-перше, прийняття та інтеграцію розвитку як центральної мети міжнародної економічно-торговельної політики; по-друге, операціоналізацію та реструктуризацію ідеї диференційованого режиму в торговельній політиці; по-третє, включення прав людини (враховуючи економічні, соціальні, громадянські та політичні права) у політику та угоди міжнародної торгівлі; по-четверте, закріплення ідеалів рівної участі та прозорості в міжнародних торгових переговорах та інших економічних практиках; і, по-п'яте, розширення глобальної соціальної відповідальності, яка сприяє виробленню механізмів етизації економічних практик, що їх повинні однаковою мірою дотримуватися усі учасники міжнародних ділових відносин.

З одного боку Україна має усі потенційні можливості для швидкого економічного розвитку випереджальними темпами та досягнення показників країн Центральної Європи, а з іншого – конкурентні позиції України в глобальному вимірі суттєво послаблюються без проведення кардинальних реформ в економічному, публічному та соціальному середовищі.

В умовах трансформаційних змін з науково-практичної точки зору доцільним є розробка адаптованих до мезоекономічного рівня заходів державного управління інтеграційними процесами, що дозволить врахувати специфіку внутрішньорегіональних і міжрегіональних ланцюжків формування доданої вартості, попередити збільшення розриву між показниками соціально-економічного розвитку регіонів України і забезпечити досягнення синергетичного ефекту від активізації процесів взаємодії.

Соціально-економічна нерівність в Україні є серйозною проблемою, яка впливає на рівень життя, можливості і добробут різних груп населення. В соціології нерівність розглядається у різних її проявах: економічному, етнічному, гендерному, професійному тощо. Головна спільна риса усіх типів нерівності – це їх негативний деструктивний вплив на функціонування суспільної системи.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про продовольчу безпеку в умовах воєнного стану: роз'яснення щодо застосування» від 24.03.2022 2145-ІХ.

2. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-ІV від 27 листопада 2003 року, редакція станом на 07.08.2015 р.

3. Дунаєв І. В. Закономірності та визначальні тренди регіонального розвитку і управління в умовах глобалізації та інтеграції. Актуальні проблеми державного управління: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2015. № 2 (48).

4. Забродська Л. Інноваційні пріоритетів науково-технічного розвитку: міжнародний та регіональний аспекти. Theory and Methods of Educational Management. 2015. № 2(16). С. 9–21.

5. Кондратьєва Т. В. Інституційні наративи економічної системи як механізм інтеграції та економічного розвитку України. Актуальні пробл. економіки. 2018. № 12. С. 19-27.

6. Мазур Г. О. Особливості сучасних міжрегіональних інтеграційних процесів та їх основні тенденції територіальної організації макроструктури. Економіка і регіон. 2014. № 2. С. 29–33.

7. Маркіна І. А. Економічна нерівність: світовий досвід та особливості в Україні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. № 2. С. 13–18.

8. Мунько А. Ю. Удосконалення інструментів управління складовими місцевих фінансів в умовах децентралізації. Університетські наукові записки. 2016. № 1(57). С. 281–288.

9. Опалько В.В. Еволюція поглядів на трактування наукової категорії нерівність та детермінанти її розвитку. Вісник Черкаського університету. Серія: економічні науки. Черкаси. 2017. № 2. С.38-49.

10. Стукало Н. В., Сімахова А. О. «Зелена» економіка: соціальний аспект // «Зелена» економіка: від глобальної концепції до реалій місцевого розвитку: кол. моногр. Дніпро: Середняк Т. К., 2018. С. 69–79.
11. Сімахова А. О. Моделі соціальної економіки у глобальному вимірі: дисертація доктора економічних наук: спец. 08.00.02. Київ: 2020, 473 с.
12. Федулова Л. І. Тенденції розвитку національних інноваційних систем: уроки для України. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 4(166). С. 94–104.
13. Чуприна О. А., Назарова О. Ю., Чуприна О. О. Причини і наслідки соціальної нерівності в Україні та світі. Економіка сьогодення: актуальні питання та аспекти інноваційного розвитку: зб. наук. пр. з актуальних проблем економ. наук. Дніпропетровськ. 2015. С. 138–145.
14. Bouveta F., KingSh. Income Inequality and election outcomes in OECD countries: New evidence following the Great Recession of 2008-2009. Electoral Studies. Vol. 41. P. 70-79.
15. Corak M. Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility. The Journal of Economic Perspectives. Vol. 27 (3), pp. 79–102.
16. Deaton A. Health, Inequality, and Economic Development. NBER WorkingPaperSeries. No. 8318. June 2001, PP. 3–77.
17. Delhey J., Kohler U. Is Happiness Inequality Immune to Income Inequality? New Evidence Through instrument-effect-corrected standard deviations. Social ScienceResearch. Vol. 40, Issue 3, May. P. 742–756.
18. Diamond L. J. Three Paradoxes of Democracy. Journal of Democracy. 1990. Volume 1. P. 48–60.
19. Galor O. Inequality, Human Capital Formation and the Process of Development. Discussion Paper. № 6328. Bonn. 65 p.
20. Milanovic B. Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization. Harvard University Press. 2016. 320 p.
21. Milanovic B. Global Income Inequality in Numbers: In History and Now. Global Policy 4, no. 2. P. 198–208.

22. Riffel, Ch., 2016. Human Rights Protection in the Asia-Pacific: What Will Be the Role of the TPP? *Otago Law Review*, 14, pp. 339–350.
23. Siebert H. *The World Economy*. London – New York: Routledge, 315 p.
24. Stiglitz, J., 2015. *The Great Divide: Unequal Societies and What We Can Do About Them*. New York: W. W. Norton and Company.
25. *World Development Report, 2006. Equity and development*. A co-publication of The World Bank and Oxford University Press. 340 p.
26. Електронний ресурс пошуку даних Кноема. URL: <https://knoema.u/>. (дата звернення: 15.05.2024).
27. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 10.04.2024).
28. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. URL: <http://www.ibser.org.ua/>. (дата звернення: 12.02.2024).
29. Офіційний сайт ЮНКТАД 2017. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2017overview_ru.pdf. (дата звернення: 12.02.2024).
30. 10% найбагатших мають 70% активів світу. Як нерівність доходів впливає на розвиток держав. Лекція економіста та письменника Тома Пікетті. URL: <https://forbes.ua/money/10-naybagatshikh-mayut-70-aktiviv-svitu-yak-nerivnist-dokhodiv-vplivae-na-rozvitok-derzhav-lektsiya-ekonomista-ta-pismennika-toma-piketti-17122022-10563>. (дата звернення: 10.04.2024).
31. Індекс Джині-2020 у світі: яким був розрив між багатим і бідним населенням. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/04/23/infografika/svit/indeks-dzhyni-2020-sviti-yakum-buv-rozryv-mizh-bahatym-bidnym-naselennyam>. (дата звернення: 10.04.2024).
32. Куценко О.Д. Суспільство нерівних: суперечності та виклики комплексних соціальних нерівностей. URL: <http://www.sau.kiev.ua/docs/20171205/tezi.pdf>. (дата звернення: 10.04.2024).
33. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів

політики: аналіт. звіт. URL: <http://surdp.eu/analytical-report>. (дата звернення: 10.04.2024).

34. Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування 2016. URL: <https://cedos.org.ua/researches/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia>. (дата звернення: 25.03.2024).

35. Степанова-Камиш А. Дофамін для освіти»: нерівність в освіті в Україні та світі та що з нею робити. URL: <https://nus.org.ua/articles/dofamin-dlya-osvity-nerivnist-v-osviti-v-ukrayini-ta-sviti-ta-shho-z-neyu-robyty/>. (дата звернення: 10.04.2024).

36. Удовик О., Москаленко О., Килимник Є. та Сахарова А. Подолання цифрового розриву в Україні: людиноцентричний підхід. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/подолання-цифрового-розриву-в-україні-людиноцентричний-підхід>. (дата звернення: 10.04.2024).

37. Цілі Сталого Розвитку 2016 – 2030. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>. (дата звернення: 25.03.2024).

38. Annett A., 2018. Restoring Ethics to Economics: Modern Economics Should Return to Its Roots. *Finance&Development*, 55 (1), p. 54. URL: <https://link.gale.com/apps/doc/A543779511/AONE?u=anon~b79b2fc3&sid=googleScholar&xid=2556a897>. (дата звернення: 10.04.2024).

39. Birdsong Nicholas. The Consequences of Economic Inequality. The second in SPI's series on Inequality. February 5, 2015. URL: <https://sevenpillarsinstitute.org/consequences-economic-inequality/>. (дата звернення: 12.02.2024).

40. Business Enabling Environment. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>. (дата звернення: 10.04.2024).

41. Distribution of Household Wealth in the U.S. since 1989. URL: <https://www.federalreserve.gov/releases/z1/dataviz/dfa/distribute/chart/#quarter:0;series:Net%20worth;demographic:networth;population:1,3,5,7;units:levels;range:2005.2,2020.2>. (дата звернення: 12.02.2024).

42. Eduardo Porter. Why Voters Aren't Angrier About Economic Inequality., The New York Times, July 24, 2014. URL: <http://www.nytimes.com/2014/07/25/upshot/why-voters-arent-angrier-about-economic-inequality.html>. (дата звернення: 12.02.2024).

43. FAO Food Price Index. Food and Agriculture Organization. URL: <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en>. (дата звернення: 10.04.2024).

44. Gibbs, M. Special and Differential Treatment in the Context of Globalization. Note Presented on Behalf of UNCTAD to the G15 Symposium Special and Differential Treatment in WTO Agreements. India: New Delhi. Doha WTO Ministerial Declaration, 2001. Paragraph 44. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm/. (дата звернення: 10.04.2024).

45. Global Offshore Developer Rates By Country in 2021. DAXX. URL: <https://www.daxx.com/blog/development-trends/average-rates-offshore-developers>. (дата звернення: 10.04.2024).

46. GINI index (World Bank estimate). The World Bank Data. 2022. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2020&locations=UA&start=2000>. (дата звернення: 25.03.2024).

47. Global Inequality Our world's deepest pockets – «ultra high networth individuals» – hold an astoundingly disproportionate share of global wealth. URL: <https://inequality.org/facts/global-inequality>. (дата звернення: 12.02.2024).

48. Global Multidimensional Poverty Index Report. 2022. URL: <http://surl.li/dpttg>. (дата звернення: 12.02.2024).

49. Happiness, benevolence, and trust during COVID-19 and beyond. URL: <https://worldhappiness.report/ed/2022/happiness-benevolence-and-trust-during-covid-19-and-beyond/#ranking-of-happiness-2019-2021>. (дата звернення: 10.04.2024).

50. Ibrahim, M.A. International Trade and Human Rights: An Unfinished Debate. German Law Journal, 14 (1), pp. 321–337.

51. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition Updated Estimates and Analysis. 25 January 2021. URL:

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf. (дата звернення: 12.02.2024).

52. Index of Economic Freedom. 2022. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>. (дата звернення: 10.04.2024).

53. International Labour Organization. Global Wage Report 2020–21. URL: <https://ilo.org/global/research/global-reports/global-wage-report/2020/lang--en/index.htm>. (дата звернення: 10.04.2024).

54. John H. 5 reasons why income inequality has become a major political issue. URL: <https://www.cnbc.com/2019/06/05/5-reasons-income-inequality-has-become-a-major-political-issue.html>. (дата звернення: 12.02.2024).

55. Krueger Alan B. The Rise and Consequences of Inequality in the United States. URL: <https://mileskorak.files.wordpress.com/2012/01/34af5d01.pdf>. (дата звернення: 12.02.2024).

56. Latest Human Development Index Ranking. UNDP. URL: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>. (дата звернення: 10.04.2024).

57. Oxfam Briefing Paper Summary – January 2018. Reward work, not wealth. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-reward-work-not-wealth-220118-sum-2018-en.pdf. (дата звернення: 12.02.2024).

58. Oxfam International. Richest 1 percent bagged 82 percent of wealth created last year - the poorest half of humanity got nothing. 22 January 2018. URL: <https://www.oxfam.org/en/press-releases/richest-1-percent-bagged-82-percent-wealth-created-last-year-poorest-half-humanity>. (дата звернення: 25.03.2024).

59. Oxfam International. Timetocare. January 2020. URL: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620928/bp-time-to-care-inequality-200120-en.pdf>. (дата звернення: 10.04.2024).

60. Stiglitz, J., 2019. People, Power, and Profits: Progressive Capitalism For an Age of Discontent. New York: W. W. Norton & Company. Garcia, J.F. Global Justice and International Economic Law: Three Takes. Cambridge University Press.

Larking, E., Friel, S. and Thow, M.A., 2018. Protecting the Human Right to Food in the Sphere International Tradean Investment. Canadian Yearbook of Human Rights. URL: <file:///C:/Users/%D0%98%D0%BB%D1%8C%D1%8F/Downloads/SSRN-id3083853.pdf>. (дата звернення: 10.04.2024).

61. The Global Competitiveness Index 4.0 2019 Rankings. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_2019_Rankings.pdf. (дата звернення: 10.04.2024).

62. The World Economic Forum's Global Social Mobility Report, 2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-social-mobility-index-2020-why-economies-benefit-from-fixing-inequality> (дата звернення: 15.05.2024).

63. Transparency, Participation and Legitimacy of the WTO, 1999. Statement of the Third World Network at the WTO Symposia on Trade and Environment and Tradean Development, Geneva 15-18 March URL: <https://twm.my/title/legit-cn.htm>. (дата звернення: 10.04.2024).

64. UNESCO sciencereport: towards 2030. (2016). UNESCO Publishing. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235406>. (дата звернення: 12.02.2024).

65. United Nations Declaration on the Rightto Development, 1986. General Assembly Resolution 41/128. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-development/> (дата звернення: 10.04.2024).

66. United Nations Development Programme, 2019 Human Development Index Ranking. . URL: <https://www.undp.org/>

67. World Inequality Report 2018. Executive Summary. Laboratory of Inequality in the World. URL: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>. (дата звернення: 27.01.2024).

68. World Inequality Report 2018. Executive Summary / Laboratory of Inequality in the World. URL: <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>. (дата звернення: 25.03.2024).

69. World Inequality Report 2022. URL:<https://wir2022.wid.world/>. (дата звернення: 12.02.2024).

70. World Social Science Report, 2016. Challenging Inequalities: Pathways to a Just World. Published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 2016. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002458/245825e.pdf>.

71. World Population Review, Gini Coefficient By Country 2020. URL: <https://worldpopulationreview.com/countries/gini-coefficient-by-country/#dataTable>. (дата звернення: 15.05.2024).

72. Zhang S. The Crisis of Distribution Theoretical Analysis from Economic Law. London: Routledge, 2020. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003132226>. (дата звернення: 12.02.2024).